

Základní pojmy soukromého práva.

HLAVA PRVÁ.

O normách právních.

1. Věda. — Věda je systém pojmů daný z určitého poznávacího hlediska. Toto poznávací hledisko není odvozeno z poznáných pojmů, nýbrž je jim nadřazeno, to znamená, že logicky je poznávací hledisko prius a poznané pojmy posterius. Upozorniti však nutno na to, že poznávací subjekt, t. j. člověk nemusí si předem býti vědom, že k vědě je zapotřebí určitého poznávacího hlediska, které je na této vědě nezávislé. které je vzhledem na tuto vědu a priori. Pozůstáváme na tom, poněvadž další problém nepatří již do oboru vědního, nýbrž do oboru čisté filosofie. Pro naše vědní stanovisko je zcela lhostejno, jak se filosoficky odůvodní ono poznávací hledisko, zda idealisticky, jako ve filosofii platonsko-aristotelovské, nebo sensualisticky, jako u stoiků nebo u Lockeho, nebo transcendentálně, jako v kritické filosofii Kantově, nebo relativisticky, jako u sofistů atd.

Z různých filosofických těchto problémů nás zajímá pouze vztah poznávacího hlediska k vědě. V různých filosofických směrech jeví se tento vztah různým způsobem. Naše výklady budou založeny na předpokladu transcendentální filosofie Kantovy, že rozum lidský předem (a priori) je schopen uspořádati smyslové (sensualistické) vjemy podle určitých pravidel, čímž je umožněno systematické poznání vědecké, jež třeba lišiti od pouhé rhapsodie vjemů, při nichž vjímací subjekt je zcela pasivní. Hledisko transcendentální odůvodňuje nám zcela přesně objektivitu poznání lidského, které je základem vědy, ostatní poznávací hlediska nedovedou objektivní poznání přesně odůvodniti. Objektivita poznání znamená, že výtěžek poznání není platný jen pro poznávací subjekt, nýbrž pro všechny tvory nadané lidským rozumem.

2. Pojem. — Sdělovací prostředek myšlenek je řeč, skládající se ze slov. Slova označují představy myšlení a podle toho jakou představu označují, určujeme jejich význam (intenci). Slova nemají vždy stejný význam, i když znění jich je stejné. Má-li stejně znějící slovo různé významy, mluvíme o *a e q u i v o k a c i*. Je-li význam slova uspořádán podle určitého poznávacího hlediska, mluvíme o *p o j m u*. Pojem je totiž to, co si při slově myslíme, *synthesa* znaků, které uspořádáme podle určitého hlediska poznávacího a které jsou tím spojeny v přesnou relaci, již určena je obecnost či *p o d s t a t a p ř e d m ě t u*. Nerozhoduje, zda jde o individuální či obecný pojem. Předmětem může býtí *vjem*, ale předmětem může býtí i logický předmět, t. j. myšlená relace: podle toho rozlišujeme reálné nebo ideální předměty. Musíme rozeznávatí *p o j e m* a *v j e m*. Pojem je už systematické uspořádání *vjemů* a označuje nám *schema* našeho myšlení, t. j. *systematiky vjemů*. Dále musíme rozeznávatí *e m p i r i c k é* a *č i s t é p o j m y*. Toto rozdělení *pojmu* na čisté a empirické pojmy je pro pochopení dalších výkladů velmi důležité. Čisté pojmy jsou pouhé formální pojmy, které nám označují, jak je *systematika* našeho poznání vůbec možná. Kant určil 12 kategorií čistých *pojmu*, tato *systematika* je úplně opuštěna, neboť v tom bylo ještě mnoho *racionalistické dogmatiky*. Ani pojmy čisté nejsou nám přesně dány, neboť i ony jsou nám ideálem myšlení, jako každý logický pojem, ale *psychologicky* (t. j. v daném případě) lidé se nikdy ku přesnému *pojmu* logickému nedopracují a zůstává v objektivním *pojmu* mnoho subjektivně náhodného a nejasného. Čisté pojmy spočívají na spontaneitě rozumu. Pojem empirický spočívá na srovnávání různých předmětů (*vjemů*), ale obecné platnosti dostává se empirickému *pojmu* rozumem, tedy čistými pojmy. Pojmy mají *f u n k c i*, t. j. *sjednávají* různé představy pod určité hledisko. Pojem musí mítí obsah.

Pojem — i čistý pojem — musí mítí vztah k empirickému poznání, neboť jen tak můžeme zjistiti obsah *pojmu*, bez toho je pojem prázdný. Nutno si však zapamatovati, že z pouhého *pojmu* není možno souditi na existenci něčeho. Činíme-li tak, mluvíme o *h y p o s t a s i i*, rozeznáváme *hypostasii* idealistickou (Hegel) a materialistickou (*pojmový realismus, marxismus*). Pojem je pouhé *schema* našeho myšlení. Není zásadního rozdílu mezi úsud-

kem a pojmem, obé je jen různou formou téže rozumové schématickosti.

Teprve pojmy dávají slovům přesný význam, teprve pojmy umožňují přesné myšlení a objektivní vědecké poznání. Musíme si pamatovati, že není totožnosti mezi pojmem a vjemem. Důsledek toho je, že máme vjemy, které se přesně nehodí pod pojmy empirické. Z toho všeho je patrné, že pojmy (čisté a empirické) jsou formou myšlení lidského a že dále než k myšlení lidskému se jimi nedostaneme. Toto je noetický základ dalších výkladů.

3. Předmět poznání. — Poznání vědecké spočívá na relaci mezi poznávacím subjektem a poznaným objektem, při čemž vědecky nevíme ani co je subjekt o sobě, ani co je objekt (věc o sobě, Ding an sich), zachycujeme právě jen onu relaci. V tom spočívá nedokonalost lidského poznání, ale na druhé straně umožňuje se neustálý pokrok a je-li tento boj o pravdu skvělým projevem lidského intelektu, pak musíme si vážiti víc toho, že poznání naše je nedostatečné, než abychom mohli přisédnouti k hotovému. Vědecké poznání naše týká se nejprve přírody, t. j. předmětů jsoucích v prostoru a času. Tuto „přírodu“ zachycujeme pod hlediskem kausálním, t. j. že jeden stav hmoty (při čemž pojem hmoty sám zůstává transcendentální) je příčinou dalšího stavu hmoty. „Příčina“ není ve hmotě samotné, příčina je myšlenkový operát, pomocí něhož jevy, následující po sobě, seřaďujeme systematicky a tak z rhapsodie činíme ucelenou logickou skladbu. Kausální chápání přírody je u nás v platnosti od dob renaissance, předtím chápána byla příroda teleologicky.

Vedle jsoucna máme druhý předmět poznání. Naše myšlení není poznáním jsoucna vyplněno. Jsoucno je nám něco daného, vnějšího, ale vedle tohoto vnějšího života máme ještě život vnitřní. Život náš není pouhým recipováním pojmů, projevujeme také aktivitu, chceme život uspořádati podle svého a necítíme se poddáni kausalismu. Náš život není jen výsledkem vnějších sil. I my z vnitř přidáváme k tomu pravidlo, podle něhož chceme žiti. Toto pravidlo nám neoznačuje jsoucno, ale hodnotu, a to buď hodnotu jsoucna vnějšího anebo hodnotu jsoucna vnitřního. Nazývá se také svět chápaný jako pouhé jsoucno *k v a n t i t o u*, a svět chápaný jako hodnota *k v a l i t o u*.

Filosofie ovšem se dále tím zabývá, najmě metafysika, ale pro naše vědní stanovisko úloha je omezena tím, že ve vědě jde

jen o systém pojmů, daných z určitého poznávacího hlediska a toto poznávací hledisko může být buď kvantita, pak jde o matematicko-fyzikální chápání světa, anebo kvalita a pak jde o mravní chápání světa. Předmětem poznání kvantity je jsoucno hmotné, předmětem kvality je mravnost, t. j. mravní povinnost. Jsoucno a povinnost jsou dva samostatné předměty poznání.

4. Povinnost. — Problém kvality je problémem filosofickým. Nás z tohoto problému zajímá povinnost. Co je povinnost? Není lehce podati vysvětlení, neboť jde o samou hranici lidského rozumu, o nejvyšší vrcholky a tam cesta bývá nejistá. Povinnost vyjadřuji gramatikálně obratem, že něco mám činiti nebo opomenouti. Je tedy povinnost výraz pro pravidlo (zásadu), podle níž mám jednati. V tom „mám jednati“ spočívá ona povinnost. Tato povinnost nemá se jsoucnem nic společného. Jsoucno je prostě takové, jaké je, anebo není. Povinnost je nám dána jako předmět myšlení, ale neoznačuje nám, že jedním nebo nejedním, povinnost říká prostě, že mám jednati. Jsem povinen jednati i když nejedním. Je tedy s hlediska povinnosti zcela lhostejno, jaké to jsoucno je. Povinnost není z tohoto jsoucího světa. Kant, aby získal pro to filosofický podklad, rozeznával člověka zachyceného jako jsoucího (*homo phaenomenon*) a člověka jako povinného (*homo noumenon*), čímž do jednoty lidského života vložil dualismus (zde *metaphysický*), což vedlo zase k pokusům tento dualismus překonati, buď idealisticky anebo materialisticky. Tyto filosofické problémy se nás dále netýkají. Pro nás dostačí, získáme-li ten poznatek, že jde o dva různé předměty poznání: jsoucno a povinnost.

Povinnost vyjadřuje nám to, že člověk má určitým způsobem jednati.

5. Logický výraz obou předmětů poznání. — 1. Ve vědě jde o pojmy, pojmy jsou zkrácenou formou úsudků. Můžeme proto pojmy jsoucna a povinnosti rozvésti v úsudky. Jsoucno je dáno pod hlediskem kausálním: jeden stav hmoty je příčinou druhého stavu hmoty. Tuto poučku můžeme vyjádřiti schematicky: „Je-li A, následuje nutně B.“ Úsudek tento platí bezpodmínečně pro všechny případy. Kdyby se jen v jediném z tisíci případů zjistilo, že po A nenastalo B, není tento úsudek vůbec pravdivý, neboť mezi A-B není kausální spojitosti.

2. Úsudek, jímž vyjadřujeme povinnost, má tuto formu: „Je-li A, má následovati B.“ Také tento úsudek platí bezpodmínečně pro všechny případy, ale nepraví nám, že B bude následovati, nýbrž že B má následovati. Zda po A skutečně B následuje, o tom nám tento úsudek nepraví nic. Z toho je tedy jasné patrné, že není nám možno z povinnostních úsudků souditi něco na existenciální úsudky. Opačně není také možno z úsudku existenciálního souditi něco na úsudky povinnostní. Jde v těchto případech o dva komplexy poznání, které jsou na sobě nezávislé.

3. Úsudek existenciální zařazuje spojku „následuje nutně“ do prostoru a času, naproti tomu úsudek povinnostní nezařazuje svoji spojku „má následovati“ ani do prostoru, ani do času. To znamená, že spojka „má následovati“ nepraví ani, že B následuje, ani že následovalo, ani že bude následovati. V nekritickém myšlení velmi často toto „má následovati“ chápeme jako „bude následovati“, tedy jako futurum. Záměna tato, která se objevuje i ve vědě právní, ovšem přioděna v odborná slova, je proto častá, poněvadž v denním životě povinnost jeví se nám jako motiv budoucího jednání. Do jisté míry můžeme říci, že úsudek povinnostní je mimo čas a prostor. Má-li míti však vztah ke světu v čase a v prostoru a má-li tím tedy míti praktický význam, musí tento vztah býti nějakým způsobem upraven, poněvadž jinak nedotýkal by se naší zkušenosti a celý pojem byl by podle slov Kantových prázdným pojmem.

6. Norma. — 1. Úsudku povinnostnímu říkáme norma. Norma značí od dob klasické římské pravovědy pravidlo, tedy něco, podle čeho člověk zpravidla jedná. Norma je zvláště kvalifikovaný hodnotící úsudek, obsahující vedle pouhého hodnocení i povinnost. Pro normu jako takovou je lhostejno, zda člověk podle ní jedná či nejedná. Vedle normy máme pouhé hodnotící úsudky, které měří skutečnost podle toho, zda tato se nějaké normě blíží či ne. Blíží-li se normě, hodnotíme ji kladně, vzdaluje-li se normě, hodnotíme ji záporně. Podle toho hodnotíme lidi na řádné, mravné, nepořádné, nemravné atd. Hodnotící úsudek sám žádné povinnosti nestanoví, tím liší se od normy. Máme zde co činiti s usuzováním, o čemž promluvíme při teleologii.

2. Norma je pravidlo o lidském chování. Můžeme také zkoumati, do jaké míry lidé podle normy jednájí. Úsudky o tom

nejsou však úsudky povinnostní, nýbrž úsudky existenciální. Těmito úsudky pracuje také sociologie (pokud se v nejasnosti své metody nezabývá také úsudky hodnotícími). Positivistický a materialistický směr, který popírá dualismus kvality a kvantit, nezná než tyto úsudky existenciální a proto tento směr převáděl morálku a právní vědu na pole sociologie.

Sociologie je věda v lidské společnosti. Zabývá-li se tím, jak normy se v lidské společnosti uplatňují, je to velmi záslužná činnost. Nesdílím skeptického názoru na sociologii, že je to neujasněná věda. Její úkol je veliký, ale musí si uvědomiti svoji úlohu a nechtíti svými prostředky — úsudky existenciálními — řešiti úkol, který není, který se může řešiti jen úsudky povinnostními.

7. Normologie. — Věda, která se zabývá funkcemi pojmu norma, nazýváme normologií. Jejím předmětem je povinnost, tedy předmět pouze logický. Nepřičítá se tomu předmětu hmotná existence, nýbrž jen logická existence. Normou se zabývá normologie jako se číslly zabývá matematika a relacemi prostorovými geometrie. Normologie netvoří norem, pro normologii je norma daným předmětem. Na tom nás nesmí nic mýlit, že normy vytváří si člověk sám, takže je jaksi v jeho moci, aby předmět poznání měnil. Pro normologii je to změna předmětu jako je pro geometrii nová prostorová relace novým předmětem poznání. Normologie nehodnotí norem, jsou pro ni dány bez předsudku, tak jako modernímu přírodopysci příroda je dána bez hodnocení.

Normologie nemá nic co činiti s metafysikou, nanejvýš je úplně vzdálena spekulativní metafysiky směru Hegelova, poněvadž normu nehypostasuje.

Normologie zabývá se nejprve formálními předpoklady, jak normu poznám vůbec, jak poznám různé druhy norem. Na tom dosavadní normologie zůstávala. Mez však není správná, neboť musíme také zjistiti, jak je obsah normy možný, jaký je vztah normy se zkušeností, neboť jinak pojem normy byl by neúplný. Z toho je patrné, že pojmy normologie jsou pojmy čistými, t. j. zkušenosti a priori dané.

8. Autonomie a heteronomie. — 1. Naše vědní stanovisko nedovoluje nám, abychom pátrali po posledních mezích intelligibilního světa, kam normy, zde jako pouhé úsudky pojaté, umísťujeme. Proto pomijíme poměr normy (Normsatz) k ideám a

hodnotám. Norma není nám projevem vůle, norma je pouze úsudek o tom, co má být, ale s tím omezením, že se obrací na někoho (člověka), jenž podle ní jednatí má. Ten, kdo podle normy jednatí má, toho jmenujeme *subjektem povinnosti*.

Norma k subjektu povinnosti může být ve dvojí relaci:

a) subjekt povinnosti klade si tuto povinnost sám sobě, mluvíme o *autonomii*,

b) povinnost byla povinnostnímu subjektu stanovena zvenčí, odjinud, pak mluvíme o *heteronomii*.

2. Norma autonomní a norma heteronomní není pro nás existentní ani v tom smyslu, že by byla představou myšlenou nějakým subjektem, a že bychom s touto představou pracovali jako předmětem našeho poznání. Norma obého druhu je pro nás jen logickým předmětem a proto rozdíl je jen v logickém výrazu. Tak omezujeme si svoji úlohu, abychom dostali čistý pojem normy pro normologii. Tím vědecky končí naše úloha, ale nezapínejme, že za hranicemi těmito začíná teprve problém filosofický, obtížný problém heteronomie a autonomie, problém, který našimi prostředky řešiti nemůžeme.

3. Autonomní norma nespadá v jedno s tím, jak člověk pravidelně jedná. Člověk, jako normální osobnost, stanoví si normu, podle níž jednatí má. Člověk je si toho vědom, že zásada a skutečný život není totéž. U vědomí člověka vzniká pak pocit rozdvojenosti, odchyluje-li se jednání jeho od normy. Příklady možno uvést z literatury a poukazujeme jen na nejznámější výroky: *Video meliora proboque, deteriora sequor* (Ovid), *Zwei Seelen wohnen in meinem Leibe* (Goethe), s tím souvisí částečně i problém dvojníka u Dostojevského.

9. Subjekt povinnosti. — Subjektem povinnosti je ten, kdo podle normy jednatí má. Poněvadž lidský rozum omezuje se na lidi, omezujeme i subjekty povinnosti na lidi. Je ovšem myslitelné, že i jiné subjekty si myslíme jako subjekty povinnosti, ale pak jde zpravidla buď o projev náboženský anebo o projev naivní spekulace metafysické, obé však leží mimo hranice vědy a tím i mimo hranice našeho úkolu. V dalším budeme se zabývatí otázkou, zda heteronomní norma nemůže stanoviti jiný subjekt povinnosti než člověka.

10. Subjekt normy. — 1. Myslíme-li si, že norma vychází od nějakého subjektu, říkáme tomuto *subjekt normy*. Při tom jsme stále ochotni považovati normu za příkaz, již někdo povinnému dává, anebo povinný dává sám sobě, jsme ochotni normu personifikovati. Těžko si můžeme představovati normu, která není produktem jednání lidského, a přece pro normologický postoj je to nadmíru důležité.

2. Podle toho, co jsme řekli, je při autonomní normě subjektem normy člověk povinný. Člověk podléhá však kausalismu a proto i produkt jeho podléhá kausalismu. Má-li norma býti myšlena jako něco, co nepodléhá kausalismu, nesmí býti produktem toho, co kausalismu podléhá. Tomuto úskalí vyhýbá se Kant tím, že subjektem autonomní normy nestanoví člověka jako jev, ale člověka jako subjekt sám o sobě — homo noumenon. Slovo to (*νόμος*) naznačuje nám, že s hlediska vědního jde jen o hypostasii autonomní normy. Kant s hlediska filosofického se této hypostasii nemohl vyhnouti, ale s hlediska vědního nemusíme tuto hypostasii přijímati, neboť můžeme odosobniti tuto normu, nejsouce povinni toto odosobnění filosoficky odůvodňovati.

3. Normologicky zůstává nám i autonomní norma odosobněná přes to, že považujeme normový subjekt za totožný se subjektem povinnostním. Filosoficky jde zde o velký a bolestný problém, který však pro nás je mimo hranice našeho úkolu. Odosobnění heteronomní normy je důležitější. Heteronomní norma je myšlena jako norma vycházející odjinud než od povinnostního subjektu. Typickým příkladem heteronomní normy je právní norma. Pravíme-li, že subjektem právní normy je stát, pak musíme tomu státu přičítati za prvé samostatnou existenci nezávislou na lidech jako subjektech povinnostních, za druhé samostatnou existenci nezávislou na právní normě. To vedlo k velkým záměnám a všechny pokusy vyjádřiti stát jako subjekt práva ztroskotávaly, už proto, poněvadž se nedovedlo anebo nechtělo rozeznávati existenci pouze ideální (ve smyslu noumenon) a reální (phaenomenon). Nechtěl se činiti tento rozdíl proto, poněvadž nešlo jen o vědu, nýbrž i o politiku, totiž jak odůvodniti mocenskou posici těch, kdož stáli v čele lidské organisace, šlo tedy o jev v prostoru a čase, ale ne o normu.

4. Rozdíl mezi autonomií a heteronomií jeví se nám tedy jen

jako myšlenkový operát, jako logický rozdíl. Důsledky toho uvidíme, až budeme konstruovati právní normu. Logicky dá se vyjádřiti schema autonomní normy:

Nastane-li A, mám učiniti B.

Schema heteronomní normy:

Nastane-li A, má X (subjekt povinnosti) učiniti B.

11. Vědy normativní a normologie. — 1. Normativní vědy jsou takové, které mají za úkol vytvářeti normy. Takovými normativními vědami jsou:

a) logika, která vytváří pravidla správného myšlení, a je tím odchylná od psychologie, která pátrá po tom, jak lidé skutečně myslí,

b) gramatika, která vytváří pravidla správného mluvení, a liší se od onoho filologického badání, které pátrá po tom, jak lidé skutečně mluví,

c) etika, která vytváří pravidla správného jednání, a liší se tím jednak od etiky, která odůvodňuje, proč lidé mají správně jednati (Schopenhauerův rozdíl *Moral predigen*, *Moral begründen*) a od sociologie, která badá, jak lidé ve vzájemném styku spolu jednají.

2. Normativní vědy nejsou tedy ani praktickou filosofií v užším slova smyslu, ani nejsou normologií, neboť tato stanoví jen myšlenkové vztahy mezi normami. Pomocí normologie můžeme jen zjistiti, co je norma, jaký má obsah, ale ne, jaká by býti měla, aniž můžeme určití její vztah životním pudům.

12. Formální a obsahové dělitko norem. — Autonomie — heteronomie je formální dělitko norem, poněvadž nepřihlíží k žádnému obsahu normy, hledíc na determinování povinnosti. Obsah normy může býti jakýkoliv, ať jde o matematickou poučku anebo o etickou zásadu. Dělitko přihlíží jen k čistému pojmu norma. Obsahové dělitko řídí se naproti tomu obsahem normy, které směřuje k určité úpravě lidského jednání. Můžeme etiku vymeziti formálně jako komplex autonomních norem. Takové formální vymezení podal Kant v kategorickém imperativu (pokud jej pojímá formálně, pojímá jej však i materiálně). Etiku můžeme pojímati též obsahově jako komplex norem uskutečňující hodnotu nejvyššího dobra, při čemž hodnota tato je pojata obsahově. Ve formálním rozdělení splývá nám etika s autonomií.

Proti tomu je heteronomie. Zde máme dvě norem. Jedny jsou promítnuty v absolutno a jsou normami náboženskými, které však právě svým promítnutím v absolutno ztrácejí charakter norem — úsudků (Normsatz) a stávají se buď ideami, nebo symboly. Tím vším přestávají býti předmětem vědy. Co z heteronomie zbývá, je právo. Řikává se, že právo je vůle státu, t. j. že stát je myšlen jako původce norem, ale ani to není správné, neboť máme normy právní, které nepromítáme ve stát. Jsou to normy práva mezinárodního, jimiž určujeme stát, takže stát je prostě skutečností mezinárodního práva. Forma heteronomní normy není dána ničím jiným než svojí heteronomií.

Nemůžeme vedle formálního rozdělení připustiti obsahové rozdělení norem. Formálně jeví se nám normy buď jako etické anebo jako právní, obsahově může jíti o řadu dělítek. Tak na př. obsahově určíme normy gramatické, tyto mohou býti formálně buď autonomními (pak patří do etiky, třeba v hierarchii norem dosti nízko), anebo heteronomní, pak patří do práva (na př. předpis, že se má ve školách vyučovati podle určitých předpisů gramatických).

13. Právní norma. — Právní norma je heteronomní norma, to znamená, že vychází od jiného než od povinnostního subjektu. Tím, že vychází od jiného subjektu než povinnostního, obrací se norma právní předem na vnější jednání povinného a nikoliv na vnitřní myšlení, které je vnějškově nezachytitelné. Obsah právní normy není tím určen a není mu nijak prejudikováno. K tomuto formálnímu poznání dospělo se dosti pozdě, neboť vyžaduje jednak přesné zvládnutí norem právních, jednak schopnost největší abstrakce od vší volitivní stránky naší a to je právě u norem tak obtížno, neboť tyto právě míří na naši volitivní stránku. Co je tu bližšího, než že se necháme touto volitivní stránkou řídit, logisující ji jen a dávající jí tím ráz objektivního poznání? Bez čistého pojmu právní normy není však přesného poznání. Tento pojem na pohled tak stroze formální, tak asketicky prostý všeho obsahu, přece nám bude bezpečným kompasem na cestě poznání práva.

14. Normový komplex. — Norma není izolovaná. Nemáme jen dvě norem, z nichž by jedna byla autonomní a druhá heteronomní. Máme celé shluky norem. Normový komplex jak auto-

nomní, tak i heteronomní musí býti něčím určen, co by tvořilo jednotící střed. U autonomních norem je to idea nejvyššího dobra, nebo snad idea největší účelnosti, hodnota lidského života, zkrátka jsou to způsoby, které hned tak, hned onak vyjadřují normu, na niž jsou ostatní normy obsahově závislé. Norma tato je základní normou a podle toho, jak je ta ona etika orientována, má ráz buď metafysický, anebo pozitivistický, v prvním případě bývá absolutní, ve druhém relativní. Touto nejvyšší normou odůvodňuje se celá etika. Obsah této normy bývá velmi chudý (na př. Kantův kategorický imperativ) a to vede k tomu, že někdy se mívá za to, že tato nejvyšší norma není ani normou, nýbrž jakýmsi poznávacím znaménkem pro ostatní normy. To není však správné, neboť normologické hledisko dovoluje nám poznati jen normy a kdyby tato nejvyšší norma nebyla normou, překračovali bychom hranice normologie, anebo popírali bychom, že normativní poznání je samostatným poznávacím předmětem. t. j. popřeli bychom celou normativitu vůbec.

Z vědního stanoviska i kategorický imperativ Kantův je normou. U autonomie odůvodňuje se nejvyšší norma lidským rozumem mravním (Vernunft). Jak tomu je u heteronomie právní normy? Promítáme-li normu vně z lidského rozumu, nemůžeme činiti tento rozum jejím důvodem. Přirozené právo hledělo odůvodniti právo lidským rozumem, ve skutečnosti přirozené právo hodnotilo heteronomní normy podle autonomní morálky, řídící se ideou nejvyššího dobra a podle entelechie lidského života, odvozené z idee nejvyššího dobra. Přirozené právo bylo součástí morálky autonomní. Tehdejší rozdělení morálky na legalitu a moralitu bylo přes všechn rigororismus velmi problematické i s hlediska praktického, neboť odůvodňovalo in nuce dvojí morálku, jednou jako soukromníka, po druhé jako politika. Odůvodňovalo se tím všechno násilí konané ve prospěch „státu“, ospravedlňovaly se tím všechny přehmaty vládnoucí třídy nad třídou ovládanou. Rousseau pojímá právo zásadně jako derivát autonomní morálky. Od něho přejímá Kant tento postoj a Kantem přechází tento názor na Zeilera, redaktora našeho občanského zákoníka.

Normový komplex je souhrn norem, které obsahově závisejí na jiné normě. Komplex etických norem závisí na nejvyšší normě

naši etiky, již se celá etika odůvodňuje. Komplex heteronomních norem musí být také určen nejvyšší normou.

15. Nejvyšší norma právní. — Jde o starý problém lidského myšlení. Jde o problém, který bývá formulován v otázku: Co je právo? *Ius divinum*, *jus naturale* byly cesty k řešení tohoto problému, podle toho, zda odpověď měla být dána theocentricky či anthropocentricky. Již z toho je patrné, že odpověď nebyla formulována s hlediska vědeckého, nýbrž s hlediska filosofického.

Problém tento není tak jednoduchý. Nejvyšší norma právní, nejpůvodnější norma právní nemůže mít formu psaného zákona, neboť tento je v hierarchii norem právních dosti nízko umístěn. Norma nejvyšší není psanou. Norma tato není ani psaným předpisem státním, neboť je nadřazena státům. Dvojím způsobem možno formulovati nejvyšší normu:

a) jako normu delegující, t. j. normu, která sama přímo povinnosti neurčuje, která však stanoví, za jakých podmínek možno normy právní vydávati;

b) jako normu, která má takový obsah, že tento musí se jako podstatná součást objevovati v každé právní normě.

Prvé řešení je formální, druhé řešení je obsahové. Právníci řešili problém obsahově pomocí *jus divinum* a *jus naturale*. I známá proklamace francouzské revoluce: Rovnost, Volnost, Bratrství, není nic jiného než pokus o nejvyšší normu formulovanou obsahově. Prvé řešení se obsahu vymyká a ponechává stanovení obsahu jinému normotvornému činiteli, ať jsou to orgány státní, ať orgány mezinárodního společenství států.

Chceme-li řešiti otázku tuto vědecky, musíme si položit otázku, zda máme nějakou nejvyšší normu, jejíž obsah byl by určen způsobem, jak uvedeno při *b)*? Vědecky odpověď na to nedána, jen dedukcí z pojmu nejvyšší hodnoty odpověď získána, ale to byla odpověď filosofická, ne vědecká. Musíme tedy s hlediska našeho vědního přikloniti se k tomu, že nejvyšší norma je normou delegující, která delegátům ponechává, jak určití obsah normy. Tím celý problém přirozeného práva nám z právní vědy mizí, je-li tato vědou o normách právních. Tím mizí také otázka, zda přirozené právo je dáno absolutně či relativně, tím mizí i protiva *jus divinum*, *jus naturale*. Konečně mizí nám i poměr morálky a práva, což bylo dávným bojem mezi katolicismem a

luteranismem. Pro vědu právní tyto problémy neexistují, zda jsou, pak jsou za hranicemi jejího úkolu.

Formulování nejvyšší normy děje se pomocí vědecké hypotese, ale tato hypotese není fikcí, podle Newtonovy zásady: *Hypotheses non fingo*. Jde o pojem, který činí nám celý svět heteronomních norem možným. Je-li tento svět norem dán, je předpoklad jeho nutným a tudíž pravdivým, není tedy fikcí.

HLAVA DRUHÁ.

Právní řád.

16. Pojem právního řádu. — Doposud zabývali jsme se pojmem právní normy jako základním pojmem, který nám určuje předmět právní vědy. Norma, s níž právní věda pracuje, není však izolována, osamocena, nýbrž je dána vždy ve spojení s jinými stejnorodými normami, tedy s normami heteronomními. Spojením těchto norem dospíváme k jednotě těchto norem a tuto jednotu právních norem nazýváme právním řádem. Jednota je dána logicky (viz č. 14, 15), t. j. musí být vnitřní souvislost norem dána tak, abychom je mohli shrnouti ve vyšší pojem — právní řád. Spojení toto dáno je nejvyšší normou, na níž všechny normy obsahově závisí, které tedy in nuce jsou v ní obsaženy. Podle toho, jak se pojímá nejvyšší norma, zda obsahově či formálně, dospíváme k obsahové nebo k formální jednotě právního řádu. Dospěli jsme k formálnímu pojetí nejvyšší normy a proto musíme přijati i právní řád jako formální jednotu právních norem.

17. Formální jednota. — 1. *Obsahová jednota* je snadno srozumitelná. Obsahová jednota směřuje k tomu, aby stav, který by nastal, kdyby se splnily normy (t. j. kdyby stav, který je, odpovídal stavu, který má býti), byl stavem harmonickým s hlediska našeho názoru světového a životního. Těžiště je zde v nekritické teleologii. Tento teleologický názor je prostému rozumu lidskému nejbližší, poněvadž člověk se svými denními potřebami a starostmi činí se v něm ústředím a vše posuzuje s tohoto hlediska, ale i pod tímto zorným úhlem. V přírodních vědách od dob renaissance se zjistilo, že tento teleologický postoj není úměrný našemu intelektuálnímu chápání pří-

rody a Kant vymezil teleologii správný obor. Dnes, zasahuje-li teleologie i ve fyzice opět velmi významným způsobem, není to již spekulativní teleologie předkritická. Poměrem teleologie k normativitě budeme se zabývat ještě v dalších kapitolách najmě, pokud půjde o výklad právních předpisů.

2. Teleologické pojmání práva je dosud velmi běžné. Normologie zaujímá postoj čistý, t. j. oproštěný od všeliké spekulace, tázající se, jak tomu by bylo, kdyby norma byla splněna. Panující postoj vědy právní nejde ani tak daleko a pojmá právní řád pod tímto aspektem: jaký stav nastane, až se norma splní. Pojímá tedy spojku a má nastati ve významu „nastane“, tedy jako modus budoucího času. Výše jsme dovedli, že takový postoj není správný, že *furum* nemá s povinností co činiti, proto nemůžeme také tím teleologii odůvodňovati.

3. Formální jednota právního řádu spočívá na tom, že si nepředstavujeme právní řád uspořádaný ne s hlediska nějaké maximy legislativně politické, nýbrž s hlediska delegace norem, totiž, že nejvyšší norma stanoví, kdo může normy vydávati. Prozatím zůstaneme na tomto pojmu. Formální jednota právního řádu je zachována, mají-li jednotlivé normy právního řádu základ v této nejvyšší normě. Takto pojatá formální jednota právního řádu je formálnější než pojetí *Kautovo*, které pojmá etiku pod jednotou kategorického imperativu. Kategorický imperativ i formálně pojatý má vztah k obsahu norem morálních: Jednej tak, aby jednání tvé mohlo býti přírodním zákonem. (Při tom nepřihlížíme k tomu, že Kant ve své *Tugendlehre* formální pojetí kategorického imperativu zase opustil.) Naše nejvyšší norma neříká o obsahu nic, jen určuje povšechné znaky normy.

S formálními normami shledáváme se dosti často. Takovou formální normou bylo by přikázání dekalogu: „Cti otce i matku svou“, kdyby tato norma neměla vztah k vyšším normám. Chápeme-li však tuto normu izolovaně, nestanoví nám žádný obsah povinnosti, nýbrž jen určuje kdo povinnosti má stanoviti. Dítě má poslouchati příkazů svých rodičů, ať jsou jakékoliv. Rodiče touto normou jsou autorisováni, aby vydávali normy, které jejich děti zavazují. Z této normy, že dítě má poslouchati svých rodičů, neseznáváme, jaké povinnosti rodiče svým dětem stanoví a přece všechny rozkazy rodičů dětem jsou normami, které touto vyšší normou jsou spjaty v jedno. Velmi poučný příklad máme v římském právu v instituci „*patria potestas*“. *Patria potestas*, chápána normologicky, je norma, která autorisuje otce rodiny (*patrem familias*), aby vydával pro členy své familie normy s plnou závazností, členové rodiny byli těmito

normami plně vázání. Normy dané tímto otcem rodiny tvořily vnitřní právní strukturu římské familie.

18. Rozsah právního řádu. — Založili jsme právní řád na jednotě nejvyšší normy a podle toho rozsah prvního řádu kryje se s rozsahem nejvyšší normy. Dáme-li do nejvyšší normy jen formální označení, že jde o heteronomní normy, které se mají týkati lidského jednání, pak rozsah právního řádu se rozprostírá na celé lidstvo. Jednota tato odpovídá humanistickému pojetí morálky, že každý člověk, nejen běloh, nýbrž i barevný člověk je účelem sama sobě, entelechií. Je-li tím determinován obsah morálky, není tímto světovým všelidským právem determinován obsah práva, aniž zaručován klidný život lidí, neboť náš pojem všelidského práva neudává nic o tom, že právní normy mají býti uspořádány tak, aby harmonické živobytní lidstva veškerého bylo na zemi umožněno.

Máme za to, že celé lidstvo je zasaženo jednotným právním řádem. ovšem jen formálně jednotným. Obsahová jednota, teleologicky pojatá, je sen lidstva o věčném míru, o království božím na zemi. Jde jen o regulativní principy, o velmi ušlechtilé myšlení, ale pro vědu nemá to žádné ceny, věda nepracuje s utopií, nýbrž s daným stavem a ten nás učí, že toto všelidské právo není než formální.

19. Dílčí právní řady. — Formální pojetí všelidského pojetí právního řádu je obsahově tak chudé, že pro uspořádání norem nemá pro nás valného smyslu, proto jsme nuceni uspořádati normy podle užších norem, které jsou obsahově plnější. Jsou to normy, které delegují jednotlivé orgány normotvorné. Sestupujeme-li po stupních norem, přicházíme k základním normám státním a všelidský právní řád rozpadá se nám pak na řadu dílčích právních řádů, z nichž každý má své zvláštní ohnisko zvané stát. Toto ohnisko je jen nedokonalé označení jednoty tohoto dílčího právního řádu. Nesmíme překročiti hranice normativity a proto musíme i toto ohnisko pojaté jako normu, a to normu odvozenou od oné nejvyšší normy. Takto se nám výraz státu jeví jen jako jiné označení pro normu, která nám jednotí další nižší normy. Pravili jsme výše (čís. 10), že stát je zosobněním normy, zavrhlí jsme pro obor normologie toto zosobnění a pojímáme normy zcela odosobněné a proto nemůžeme stát odlišovati od normy.

20. Mezinárodní právo. — Dílčím právním řádem jsou nám i normy mezinárodního práva, pokud mezinárodní právo ome-

zujeme na civilisované státy. Nejasnost mezinárodního práva nepramení jen v rozpačitosti k poměru k dílčím státním právům, ale i v tom, zda mezinárodní právo má se týkati celého lidstva, anebo jen lidstva „civilisovaného“, t. j. uznávajícího nedotknutelnost osoby a majetku. Mezinárodní právo je nadřazeno jednotlivým právům státním a je jimi determinováno.

Dnešní názor na mezinárodní právo je determinován historicky. Našemu kulturnímu společenství států předcházela svatá říše římská jako *universitas christianorum*. Jako uznáváno jen jediné náboženství, tak uznávána jen jediná říše, což nebylo než papežem a císařem personifikované právo světové, císař jako pán světa. Mimo tuto *universitas* byli nevěrci, kacíři, haeretikové. S hlediska našeho šlo již o dílčí právní řád s tendencí státí se universálním právním řádem. V novověku shroutila se tato normová stavba a místo ní nastupují jednotlivé státy a králové chtějí míti ve své vlasti postavení císaře, t. j. panovníka císaři koordinovanému, aniž by z této *res publica christianorum* chtěli vystoupiti. V té době nedovedli si normy představití jinak než personifikovaně a proto musil ve Francii Jean Bodin vystoupiti (XVI. století) s konstrukcí suverenity státní, jako státu nikomu nepodléhajícího. Stát identifikován s panovníkem od tud: *princeps legibus solutus*. Vedle sebe byly státy, které nikomu nepodléhaly a které byly za rovnocenné uznávány, to se nesrovnávalo se suverenitou, a to vedlo ke kontradikci, z níž se i moderní mezinárodní právo doposud nemůže dostati. Správné je, že toto společenství civilisovaných států je určováno normami, které jsou státním normám nadřazeny. Naše mezinárodní právo je pokračováním *rei publicae christianorum*, s tím rozdílem, že toto bylo pojímáno theocentricky, ono je však pojato antropocentricky. Pro nás pojetí toto je nerozhodné, pro nás „společenství civilisovaných států“ je určeno normami mezinárodního práva, které je těmto „státům“ nadřazené.

21. Stát. — Základními prvky státu jsou tyto: státní národ, území, původní moc vládní. Co to znamená s hlediska normologie? Takto definovaný stát můžeme chápati jen s hlediska mezinárodního práva a znamená to: za stát považuje se ten dílčí právní řád, který platí na určitém území pro lidi tam usdlé. Toto slovo „platí“ běře se zde v tom významu, že lidé na tom území podle těchto norem pravidelně jednají. Stát je tedy skutečností, která je určena mezinárodní normou. Stát v tomto směru není normou, nýbrž skutečností, t. j. faktum, dané v prostoru a čase, které je determinováno mezinárodní normou a tím má právní relevanci. Tedy tradiční pojem státu nemíří na normu státní, nýbrž na skutečnost, určenou mezinárodní normou. Původní moc vládní je pojem, daný s jiného

hlediska, neboť nám označuje, že normy státní nepodléhají nikomu jinému než mezinárodnímu právu. Z toho je viděti, že pojem státu je pojímán jednou jako předmět v prostoru a čase (státní národ, území), po druhé jako personifikace norem (původní moc vládní). Tato duplicita je velmi charakteristická pro právní vědu a její pojmy.

22. Právní řád jako vůle státu. — Jde zde o dílejší právní řád, který je dán z jednotlicího hlediska mezinárodní normy, která nám vymezila tento dílejší právní řád. Jednotlicím hlediskem je zde skutečnost „státu“. To předpokládá, že lidé na určitém území podle určitých heteronomních norem pravidelně jednají. S toho hlediska je tedy nutno nejen, aby normy platily ve smyslu formálním, nýbrž také ve smyslu materiálním, t. j. aby se lidé podle nich pravidelně řídili. Tato pravidelnost je velmi pružná a bude záviseti na hledisku mezinárodního práva, co za takovou pravidelnost bude pojímati. Tím řeší se však celá řada velmi temných problémů, které nesprávným umístěním pojmu byly zcela neřešitelné a proto byly oblíbeným thematem vědeckých diskusí.

23. Československý právní řád. — Republika Československá vznikla proklamací Národního výboru československého dne 28. října 1918. Proklamace tato nabyla takové autority, že obyvatelstvo území republiky Československé ji uznalo. Tím byl dán předpoklad, že bylo možno s hlediska mezinárodního práva mluvit o státu a proklamace tato stala se základem československého práva, t. j. československého státu ve smyslu jednoty tohoto dílejšího právního řádu. Revoluční proklamace z 28. října 1918 není žádnou normou mezinárodního práva, je základní normou dílejšího právního řádu, zvaného československé právo. Pro tento dílejší právní řád je norma tato základem a východiskem, můžeme vyšší normy pominouti, ale nesmíme zapomenouti, že jsme navyklí hleděti na tyto základní normy s hlediska normy vyšší, tak tomu i při této revoluční proklamaci. Republika Československá je suveránní, t. j. podle mezinárodního práva jsou státní příslušníci, bydlící na území jejím, úplně a bezpodmínečně poddáni tuzemskému právnímu řádu a nemají poddání proti tomu žádných opravných prostředků. Připomíná to privilegium de non evocando et de non appellando a skutečně novodobá suverainita je dítětem tohoto privilegia.

Veškeré právní předpisy v Československé republice platí jen z autority této revoluční proklamace, i předpisy, které tato proklamace převzala z Rakouska nebo z Uher. Tak zachován byl touto proklamací v platnosti i občanský zákoník, který v zemích českých byl v platnosti od roku 1811. Jako československý občanský zákoník platí všaki teprve od roku 1918, třebaš v doslovu nezměněném a v autentickém textu německém. Tím uveden je všeobecný občanský zákoník v právní závislost na revoluční proklamací, která byla pak jako zákon č. 11/1918 o zřízení samostatného státu československého publikována ve Sbírce zákonů a nařízení. Výrazy, kterých proklamace užívá, nutno správně hodnotiti. Jsou to výraz: „samostatný stát“, což je rozuměti jako skutečnost mezinárodního práva i jako personifikace československého právního řádu, dále výraz „orgán jednomyslné vůle národa“, vůle znamená právní řád, orgán znamená způsob (prozatím řečeno), jak se dává právní řád. „Státní svrchovanost“ značí, že proti právnímu řádu československému žádný Čechoslovák nemůže hledati právního prostředku za hranicemi, od čehož je lišiti politické styky zahraniční. Z toho plyne, že stát stojí a padá autoritou této normy a kdo popírá tuto normu, ten popírá i tento stát a pracuje proti němu.

HLAVA TŘETÍ.

Norma a její obsah.

§ 1. Hierarchie norem.

24. Formální pojem obsahu normy. — Norma obsahuje povinnost, která má vztah k lidskému jednání, poněvadž jde o normu, upravující styky lidí mezi sebou. Každá norma musí obsahovati povinnost, ale všechny normy nemusí přímo upravovati lidské jednání. Z toho se nám podává stupnice norem čili t. zv. hierarchie norem.

25. Blanketní norma. — Norma nemusí přímo určovati povinnost, dostačí, když stanoví podmínky, podle nichž by povinnost se mohla stanoviti. To znamená, že poukazuje nás na nějakého činitele, který v rámci vyšší normy může stanoviti povinnost, t. j. normu konkrétní. Stanovení konkrétní normy se ponechává jinému činiteli. Jde zde o normotvornou činnost.

kteřá se pohybuje v rámci vyšší normy. Nejvyšší norma je hypotéza takové blanketní normy, která sama žádných povinností nestanoví, jen formálně uzavírá v sobě všechny normy právní. I základní norma státní je takovou blanketní normou. U nás proklamace z 28. října 1918 je blanketní normou, která určuje způsob, jakým normy budou vydávány, tedy jinými slovy, určuje tato norma: co nařídí Národní výbor má být na území tohoto státu zachováváno. Norma tato určuje nesporně povinnost, ale ne přímo, nýbrž pouze nepřímo.

26. Odvozená norma. — Norma, která vyplňuje blanketní normu, je právě proto normou, poněvadž má znaky, určené nadřazenou normou blanketní. Její kvalita normová není dána sama o sobě, ale je odvozená z normy vyšší. Nejvyšší norma neodvozuje svoji relevanci od nikoho, než sama ze sebe: v tom smyslu můžeme mluvit o kategorické normě. I Kantův kategorický imperativ je kategorickým nejen ve smyslu mravního rigororismu Kantova, nýbrž také, a to hlavně, proto, poněvadž svoji platnost neodvozuje od žádné jiné normy než jen sám ze sebe.

Odvozená norma je pouze relativní, t. j. relativní vzhledem na vyšší normu právní. Její obsah je částečně samostatný, částečně nesamostatný. Nesamostatné jsou ty části, které jsou předepsány normou vyšší. Tak na př. u nás, že právní normy musí být bezprostředně nebo prostředně určeny Národním výborem. Vedle toho má samostatný obsah, který je pouze ohraničen onou vyšší normou právní. Prozatím, dokud jsme si nestanovili obsah normy v materiálním smyslu, dostačí nám tato formální závislost odvozené normy na normě blanketní. Je velmi dobře, když si tuto závislost uvědomíme, poněvadž bez ní nelze pochopit obsahovou závislost nižší normy na vyšší normě.

27. Obecné a jedinečné normy. — Norma je úsudek: Je-li A má být B. V blanketní normě, na př. v oné z 28. října 1918, je řečeno pouze: Co nařídí Národní výbor, to mají obyvatelé státu zachovávat, podle toho mají jednat. Nemáme zde ani obsah povinnosti stanoven, ani toho, kdo podle povinnosti jednat má — subjekt povinnosti. Můžeme mít normy, které stanoví sice obsah povinnosti dosti podrobně, ale které neurčují přímo subjekt povinnosti. Subjekt povinnosti je určen obecně, takže

konkretní subjekt musí býti určen další odvozenou normou. Podle toho rozdělujeme normy na obecné (generální) a jedinečné (individuální, konkrétní) normy. Obecné normy jsou na př. ob- sazeny v občanském zákoníku, jedinečné normy jsou na základě občanského zákoníka dané smlouvy a rozsudky.

Na rozdílu obecných a jedinečných norem zakládá se Montesquieu-ova doktrína o dělení moci státu, že má býti jiný orgán, který vydává obecné normy, a jiný, který vydává jedinečné normy. Rozdělení toto po- važuje se za základ stability ve státě, poněvadž se tím omezuje libovůle vládnoucích činitelů. Třetí činitel je exekuční, který norem nevydává, ale uvádí stav neodpovídající normám ve stav, který normám odpovídá. Tento třetí činitel spojen byl s tak zv. právem veřejným, čímž celá stavba Mon- tesquieuova doznala mocné trhliny, neboť tím správní jurisdikce posta- vená na roven výkonu normy, což není v této trichotomii správné

28. Delegace norem. — O delegaci norem mluvíme, jestliže norma poukazuje někoho, aby normu vydal. Norma delegující je nutně normou blanketní, norma delegovaná je normou od- vozenou. Subjektívujeme-li tyto normy, pak mluvíme o dele- gantu a delegátu. Jádrem problému nespočívá však v této sub- jektivisaci, nýbrž v logické závislosti norem na sobě.

29. Nástin hierarchie norem u nás. — Nejvyšší vnitrostátní normou je zmíněná proklamace z 28. října 1918. Na základě této proklamace vydána byla prozatímní ústava ze dne 13. listopadu 1918, č. 37 Sb. z. a n., kde Národní výbor delegoval normo- tvornou způsobilost svoji na Národní shromáždění a sám přestal existovati. Logicky odvozuje t. zv. revoluční Národní shromáž- dění svoji normotvornou způsobilost od Národního výboru. Prozatímní ústava byla vystřídána definitivní ústavou ze dne 29. února 1920, č. 121 Sb. z. a n. Na této ústavě závisejí normo- logicky všechny ostatní normy právní bez ohledu na to, kdy vznikly, zda před 29. únorem 1920 anebo teprve po něm. I náš občanský zákoník závisí logicky na ústavní listině. Jde tedy o normu, která vzhledem na občanský zákoník je normou dele- gující a občanský zákoník vzhledem na ústavní listinu je nor- mou delegovanou.

30. Zákon. — U nás je ode dávna pro normu obecnou vžitý název z á k o n. Slovo to má dvojí význam, jednak jako přírodní zákon a tu nám označuje jen úsudek: Je-li A, následuje B, jed- nak jako normu: Je-li A, má býti B. Po dlouhé časy se obě ne-

rozlišovalo a ještě dnes musíme býti dbalí toho, abychom obé správně rozpoznali. Zákon značí výraz toho, že něco je nutně dáno. Nutně je dán jev přírody pod hlediskem přírodního zákona, nutně je dána povinnost s hlediska normy. V obou případech jde o odůvodnění obecné, platné vždy a všude a ne o konkrétní odůvodnění. Tato paralela se udržela i v nomenklatuře. Věda právní dlouho omezovala svůj předmět na zákony ve smyslu generálních norem právních. Pro zákony se ustálila jistá forma jich vytváření a to bylo důsledkem toho, že zákony byly zvláštním způsobem proklamované normy právní, zpravidla napsané. Tak v Římě *leges* měly svoji ustálenou formu usnesení národa římského. Normy však zasahují oblast vyšší, proti nimž se zákony jeví jako delegované normy, a oblast nižší (smlouvy, rozsudky, správní akty).

31. T. zv. život právní. — T. zv. sociologická škola rozpoznala správně, že úkol vědy právní nemůže končiti u zákonů, že musí si všimati také těch konkrétních norem. Sociologie, která teleologickou spekulací chce překonati rozpor mezi přírodním zákonem a normou, nedovedla však problém řádně formulovati. Pro sociologii rozdíl tento prostě není dán a tak zaměnili se konkrétní norma se skutečným životem a záměna tato byla umožněna tím, že konkrétní norma byla pojata psychologicky. Boj sociologie právní proti starším směrům, jak sám o sobě byl záslužný, nesprávným formulováním problému se dostal na nepravé pole, neboť generální normy přijímány pod hlediskem logicisujícím a konkrétní normy jako psychické stavy. Tato nejasnost způsobila více škody než dobra a celý problém, který sociologická škola správně vycítila, byl tím zase zatemněn. Ten t. zv. život právní je skutečně důležitým předmětem vědy právní, ale nesmíme zapomínati, že jde o normy právní třeba velmi konkrétní. Od tohoto úkolu musíme lišiti úkol sociologie, která zkoumá, jak reaguje společnost lidská na jednotlivé normy právní ať jde o normu generální anebo o normu konkrétní; ale tu musíme předem věděti, co je to generální a speciální norma.

§ 2. Statika a dynamika.

32. Základní postoj normologický. — V kausálním postoji je základem změna. Již v řecké filosofii zápasily dva směry

přírodní filosofie, jak možno změnu zachytiti, když přece v jádře naše logické usuzování nemůže změnu zachytiti. Znamé je učení Eleatů a známé je učení Herakleitovo. Změna jevů a časový postup změny jevů je tedy problémem pro přírodní vědu. Jak tomu pro obor normologie? Základní norma je zásadně neměnná, dále vylučujeme v normologii prostor a čas („má býti“ není v prostoru a čase). Změna předpokládá aspoň čas. Je možno změnu norem chápati normologicky? Pohlížíme-li na tento problém jen s hlediska základní normy, pak dáme odpověď zápornou; není možná změna. Přihlédneme-li k delegujícímu obsahu základní normy, shledáváme, že změna je možná.

33. Statika normologická. — Přihlížíme k danému stavu norem a neptáme-li se, kdy vznikly a jak vznikly, pak zachováváme hledisko statické. Majíce před sebou shluk norem a majíce z něho zjistiti daný právní řád, musíme se ptáti, jak tyto normy závisejí na základní normě, Jsou-li na základní normě tím oním způsobem závisly, patří do daného právního řádu; nejsou-li závisly, nepatří tam. Úsudek tento je více méně analytický t. j. rozvádí dané znaky, ale neobohacuje našeho vědění.

34. Dynamika normologická. — Jde o delegaci. Delegát je autorisován, aby vydal normu. Vydá-li ji v rámci delegující normy, tvoří tato norma součást právního řádu. Do jisté míry snad je dovoleno přirovnání k nauce o energii potenciální. Normu sice nemáme, ale můžeme ji mítí. Dynamika normologická zachovává statický postoj základní normy a změnu připouští jen v druhotných normách. Postoj tento umožňuje nám, abychom chápali změnu norem i s hlediska normologického. Je zde čas? Je, neboť jinak tvoření norem zůstalo by nám transcendentní. Tu zase si musíme uvědomiti, že norma je úsudek: Je-li A, má býti B. A i B jsou skutkové podstaty, které jsou určeny i místem i časem. V delegující normě delegace je určena skutkovou podstatou A a tím je určena i delegace časem i prostorem. Pro dynamiku je velmi cenné, že čas máme určen, aniž tím je porušen nečasový postoj normologický. Tak hierarchie norem souvisí úzce s tvorbou norem a tak bez oné není vůbec chápatelná, poněvadž bez delegující skutkové podstaty změna norem nebyla by vůbec vyjádřitelná.

35. Tvorba práva. Psané a nepsané právo. — Právo se vytváří tvorbou právních norem. Tyto jsou dány, jestliže je splně-

na podmiňující část delegující normy, jejich závaznost je určena podmíněnou částí její. Pokud jde o tvorbu práva máme dva základní způsoby, jak možno právo vytvářeti: jeden je právo zvykové a druhý právo psané.

Praví se, že ke zvykovému právu vyžaduje se dvojího: zvyklost a opinio necessitatis. Přese všechny nejasnosti, s nimiž se v konstrukci zvykového práva setkáváme, přece je v tom jádro správné. Zvyklost znamená, že lidé fakticky jednají zpravidla podle normy. Zvyklost je zde normotvorným procesem. Norma delegující zvykové právo má toto schema: Jestliže lidé zpravidla jednají tak, že po A následuje B, pak má v každém případě po A následovati B. Druhá podmínka zvykového práva je právě vztah této zvyklosti k delegující normě, opinio necessitatis znamená, že se podle normy zvykového práva jednati má.

O psaném právu mluvíváme tehdy, když se generální normy mají státi skutkem formou písemnou na základě usnesení normotvorného delegáta (parlamentu, panovníka). Deleguje-li norma orgány k vydávání jen konkrétních norem, s pominutím norem generálních, mluvíváme taktéž o zvykovém právu (tak tomu částečně na Slovensku). Rozdíl mezi psaným a nepsaným právem týká se jen druhotných generálních norem, je proto rázu velmi podřadného.

36. Orgán normotvorný. — Norma je dána lidmi pro lidi. Orgán normotvorný je subjekt, který normu vytváří. Věda právní pojem normotvorného subjektu vyjadřuje abstraktně (stát, parlament atd.), ale tento výraz není než subjektivisací buď delegované (na př. zákon), anebo delegující normy (na př. ústavní zákon). Nechceme-li na to vejíti, musíme přihlídnouti k tomu, že normotvorný subjekt je člověk, anebo více lidí (parlament) autorisovaných, aby normy vydávali. U nás je to (pokud jde o generální normy) Národní shromáždění (zákony) a vláda (nařízení), správní úřady (policijní vyhlášky), pokud jde o speciální normy: soukromníci (smlouvy), soudy (rozhodnutí), správní úřady (správní akty). Tito orgánové jsou u nás normotvornými subjekty a mezi soukromníkem a Národním shromážděním je rozdíl jen graduální a nikoliv zásadní. Tu vidíme, jak souvisí normotvorba se životem.

37. Zákonodárce a soudce. — Obzvláště je upozorniti na to, že mezi soudcem a zákonodárcem není žádného zásadního rozdílu. Jak v parlamentě, tak i u soudu se vytvářejí normy. U nás parlament tvoří normy generální, soudcové konkrétní, ale máme země, kde soudce není vázán na generální normy parlamentární a kde soudce může generální normy vytvářeti; tak tomu bylo až do roku 1911 na Slovensku. Imperium soudcovo a imperium zákonodárcevo jsou stejného druhu, jen rozsah obou je rozdílný.

§ 3. Jak určíme obsah normy.

38. Co rozumíme obsahem normy? — Logická forma normy je úsudek, je-li A, má následovati B, či obecněji je-li A, má býti B. Tato obecnější forma úsudku budiž nám základem dalších našich úvah. Dosavadní rozbor pojmu normy věnován byl určení spojky „má býti“, tím však problém normy není vyčerpán, zbývá nám totiž stanoviti pojem A a pojem B. Otázka, která je položena na počátku tohoto odstavce, míří tedy k tomu, aby určeny byly pojmy, které jsme prozatím označili schematy A—B.

A—B označují nám jednak to, co je předpokladem, abychom mohli o povinnosti mluvíti, (tento předpoklad označili jsme písmenem A), jednak to, co má nastati, když povinnost se splní (tento normativní následek označili jsme písmenem B).

39. Jak určíme podmínku a následek povinnosti? — Určili jsme si pojem právní normy, jako úsudku stanovícím povinnosti lidem, určujícím lidské jednání. Tím spiata je norma právní nutně se světem jevů, neboť člověk není jen osobností mravní (homo noumenon), nýbrž i jevem světa určeného kausálně. Lidské jednání jako jev nepatří do světa inteligibilního, nýbrž do světa jevů. Určuje-li norma lidské jednání, určuje tím (ovšem normativně) jev. Kde je dáno spojení normy se světem jevů? Právě tím, že podmínky povinnosti jsou určeny světem jevů. Svět jevů označuje nám hmotnou skutečnost nás obklopující, v níž žijeme. Jevům můžeme říkati také skutečnosti. Spojení světa inteligibilního se světem jevů je dáno nejen v podmínce povinnosti, ale i v normativním následku. Tento následek má nastati na tomto světě a proto i schema B je výrazem pro jevy tohoto světa.

40. Právní skutečnosti. — Norma určuje A, určuje i B, norma si obsah obou těchto schemat určuje nezávisle i na kauzálním světě. Často toto nebylo pochopeno. Od naivní magie přírodních národů až k scientismu naší kultury jde touha lidská, aby svými normami mohl překročit hráz intelligibilního světa. A přece je norma nezávislá na přírodním zákonu! Jevy světa tohoto, které mají náležitosti stanovené normou, jsou pro tuto normu relevantní, nemají-li těchto náležitostí, prostě pro normu neexistují. Určí-li norma schema A způsobem takovým, že mu neodpovídá žádný jev, nedá se o nijakém lidském jednání říci, že by bylo touto normou zasaženo. Jde o normu, která pro lidské jednání je nezávažná. Určí-li norma schema B takovým způsobem, pak je sice závažná, ale není splnitelná. Jde s hlediska její splnitelnosti o perplexní normu. Zda je normologicky závazná musíme určit podle dotčeného normového komplexu.

Těmto pojímům, které jsou promítány do světa jevů, ale určeny normou, říkáme **právní skutečnosti**. Právní proto, poněvadž jde zde o pojem určený právní normou. Skutečnost proto, poněvadž jde o pojem, který určuje schematicky svět jevů. Právní skutečnosti nejsou promítnuty do světa norem, ale do světa jevů. Další úvaha patří již filosofii, s hlediska vědního úkol náš je vyčerpán.

A—B nemíří jen na jediný jev, nýbrž na celý shluk jevů. Takovému shluku jevů říkáme **skutková podstata**.

Z řečeného plyne, že právní skutečnosti (a s nimi i skutková podstata) jsou dány pod aspektem času a prostoru. Tyto dvě náležitosti musí každá skutková podstata v sobě mít, poněvadž jinak nebyla by promítnuta do světa jevů.

41. Logická struktura skutkové podstaty. — Skutková podstata je určena nejen prostorem a časem, ale i normově. Stýká se tedy ve skutkové podstatě dvojí inkomensurabilní aspekt: kauzální a normologický. Kauzální: jde o jev. Normologický aspekt chová se k němu takto: Má-li jev náležitosti určené normou ve schématě A, usuzujeme na povinnost, nemá-li, neusuzujeme na povinnost. Následuje-li na to jev další, hodnotíme ho zase podle normy a usuzujeme, zda tento jev odpovídá schématu B, jehož náležitosti určila norma. Má-li, odpovídá stav tento normě, nemá-li, neodpovídá normě. Poslednímu stavu říkáme — jde-li o normy právní — **bezprávný stav**. Tak

máme určen styčný bod obou aspektů a přece oba aspekty nezaměňujeme.

42. Teleologie. — Setká-li se aspekt kausální a normologický, mluvíme o teleologii či účeloslovi. Teleologie nemá samostatného předmětu poznávacího, který by nepatřil ani do kvantity (kausalita), ani do kvality (normologie). Pracujeme s novým pojmem — účelem. Pojem tento určuje nám představu něčeho, co není, ale čeho dosíci chceme; cesta k účelu jmenuje se prostředek. Prostředek může se nám jeviti zcela trpně, mimo nás, pak nezbyvá nám, abychom se ke světu jevů zachovali také zcela trpně a omezili se na to, zda chodí jevů podle skutečnosti odpovídá naší představě. Omezujeme se na pouhé hodnocení. Postoj náš v tomto případě vyjadřujeme pouze hodnotícím úsudkem. Prostředek může býti naše aktivita, lidská činnost, pak stavíme se ke světu jevů aktivně tím, že stanovíme povinnosti sobě nebo jiným (podle toho, zda jde o autonomii či heteronomii). To jsou normy morální a normy právní.

Obrazně můžeme říci, že svět jevů je nám dán teleologicky, když naň pohlížíme síti norem. Teleologický aspekt byl lidstvu dlouho panujícím, poněvadž tím celý svět našeho myšlení, vnímání a chtění byl spjat v jedno, najmě platonsko-aristotelovská filosofie byla orientována teleologicky. Teleologie této filosofie byla spekulativní metaphysika přecházející do theologie. Vedle toho — třebaš nejasně — trval i aspekt kausální a normativní, vše zahaleno bylo v květnatou mluvu básnické filosofie platonské. Theologický spor mezi Cařihradem a Římem měl i filosofickou stránku, a to boj o samostatný aspekt teleologický. Samostatný aspekt teleologický je dán u Rusů, setkáváme se s ním u Dostojevského, Merežkovského (třetí Řím), ale najmě u Solovějeva. Kantovská filosofie stojí na stanovisku dualistickém, světa kvality a světa kvantity, teleologie je dána jen úsudečností, t. j. hodnocením světa, jaký je, podle toho, jaký by měl býti. Kant sám se přiklání k mínění, že jde v teleologii jen o hodnocení, estetika je mu v jádře hodnocení světa morálkou (die Erhabenheit der Natur). I u Engliše teleologie nemá samostatného předmětu poznávacího, teleologie je dána u něho hodnocením světa jevů postuláty, což není nic jiného než normy, při nichž abstrahujeme od povinnosti, pohybuje se tedy teleologie Englišova v rámci filosofie Kantovské.

43. Odůvodnění teleologie. — Proč je dána skutková podstata teleologicky? Norma praví: Je-li A, má býti B. Jestliže nechceme vylučovati B vnitřním rozporem obsahu normy musí býti A tak uspořádáno, aby mohlo B býti možným. (Kategorie možnosti, která hrála tak velikou úlohu v předkantovské filo-

sofii Hugona Wolffa, je v jádře kategorií teleologickou). Obsahově vzato, nemyslíme si, že B bude po A následovati tak, jako si to myslíme v přírodním zákonu, obsahově myslíme si B pouze jako možné. Právě touto možností jeví se nám stav A jako prostředek ke stavu B.

Vedle tohoto vnitřního odůvodnění máme ještě druhé odůvodnění, s nímž si však musíme velmi opatrně počínati. Přihlížíme-li k obsahu normy, pak schema normy objeví se nám takto: Máme stav X, splní-li se norma N, (t. j. nastane-li po stavu A stav B), nastane stav Y, jako kausální následek stavu B. Norma je nám prostředkem, abychom dosáhli stavu Y, jehož dosažení chceme lidskou aktivitou, která je určena povinnostmi (ať autonomními, ať heteronomními), proto máme mezi stavem X a Y spojení normologické. Při tom musíme však velmi toho dbáti, abychom nepřekročili hranice normologie a kauzality a v tom spočívá nebezpečí tohoto postoje. Jestliže N je prostředkem k dosažení Y, tedy musí obsah N určen býti vzhledem na možnost Y, tedy teleologicky.

Schema toto velmi zjednodušené prolíná se hierarchií norem. Jsou-li normy dány, aby lidé mohli spolu žít, pak musíme nejvyšší normě přiřknouti ten obsah, že jde o heteronomní povinnosti lidské, aby lidé mohli spolu žít. Tím máme určen obsah normy a tato norma pak jeví se nám pro nižší normy jako účel. Co v té normě je stanoveno jako omezení nižších normotvůrců (lidské spolužití), jeví se pro nižší normy jako účel. Účel tento určen je ve shodě s předcházejícími našimi výklady formálně, t. j. jde o pouhé spolužití vůbec, nejde o spolužití podle určité fačony. Převáděno na náš případ i stav Y je určen normologicky vyššími normami až v posledku nejvyšší normou a tak spojení mezi X a Y je provedeno normologicky, že stavy oba jsou přímo nebo nepřímo pojaty do obsahu normy jako skutkové podstaty.

Teleologie tedy určuje obsah norem a teleologie činí nám obsah norem vůbec možným. Tím odpovídáme na otázku kritické filosofie: Jak je obsah norem vůbec možný?

Normativní škola, z jejíhož základu vycházíme, odmítla jakýkoliv obsah norem. Pro úkol, který si obral najmě zakladatel její Hans Kelsen, překonati tradiční nekritickou (tedy naivní stricto sensu) teleologii v právní vědě, nezbylo než abstrahovati od obsahu normy vůbec, abychom přišli k čistému

pojmu norma. Kriticistický postoj nemůže se však s tím spojit a musí si položit další otázku, jaký je obsah normy možný, neboť jinak není možný vztah mezi normou a lidským jednáním, které Kelsen sám klade do pojmu čisté normy (das menschliche Verhalten). Zařadující teleologii do svých výkladů, neopouštíme pojetí normologické, nýbrž je jen důsledně provádíme.

44. Subjekt povinnosti. — Osoba. — Pokračujeme-li v dalším uspořádání možného obsahu normy, přicházíme k otázce: Kdo je povinen? Odpověď na to zní: subjekt povinnosti. Norma se táhne k lidskému jednání, povinným může být člověk a jen člověk, a to buďto izolovaně anebo kolektivně. Člověk je však jevem, právní normou je zachycen jen potud, že se normou určí jeho vlastnosti, které ho činí právně relevantním, je tedy pro normu právní skutečností právní. Pokud člověk je pro normový komplex právně relevantní, potud přikládáme mu právní osobnost, čili je nám osobou. Osoba je produktem právního řádu, ale osoba je zároveň jevem, osoba je určena tedy teleologicky. Toto je nejméně důležité pro poznání t. zv. právnícké osoby (korporace, nadace, ústavu atd.), kde účel osoby bývá nesmírnou obtíží jak konstruktivní, tak i interpretační. Povinnostnímu subjektu říkává se někdy adresát normy a jeho povinnostnímu vztahu — odpovědnost.

45. Struktura právních skutečností. — Jevy působením normy seskupují se v teleologické celky, které jen jako takové mohou být prostředkem, aby se mohlo cíle dosáhnouti, nejsou proto dělitelné, neboť pak by cíle se dosáhnout nemohlo. Celkům takovým říkáme individuality. Jiné pochopení individuality než teleologické není (t. zv. individuality geometrické nejsou než formy poznání prostorových relací). Individualita je dána teleologicky a v teleologii máme podklad normologii a kausalitu, musíme tedy přesně stanovit normu (třebas chápanou jen jako hodnotící úsudek), která nám určuje tuto individualitu.

I v přírodních vědách setkáváme se s podobným problémem, pracujeme-li s individualitami. Klasickým příkladem teleologie vědy přírodní je biologie a spor v biologii o vitalismus je sporem o teleologičnost této vědy. Materialismus, popírající zvláštní aspekt biologický, je jen důsledným provedením kausálního hlediska, prostého jakékoliv normativity. V novější době zasahuje naopak normativita i do tak formální přírodní vědy jako je fyzika, která počíná zase se vraceti k individualitám.

Sociologie pracuje s individualitami ale sociologie má se obíratí otázkou, jaký vliv mají normy na lidskou společnost i na jedince. Nejasnost sociologie, vedoucí někdy až ke zmatenostem metodologickým, pramení v tom, že se začasť domnívá, že normy takové možno chápatí pod aspektem čistě kausálním. Není možno na druhé straně odpirati sociologii oprávněnost jen proto, poněvadž je teleologická. Teleologický je i dějepis.

46. Odvozená norma. — Nyní je na místě, abychom doplnili výklady o hierarchii norem. Delegující norma má obecné schema: Je-li A, má býti B, přesněji můžeme stanoviti schema delegující normy takto: To, co stanoví X (delegát normy), má Y (povinnostní subjekt) učiniti. Skutková podstata A je v tomto případě určena tím, co delegát za určitých podmínek nařídí. To je skutková podstata, je tedy vzhledem na delegující normu delegovaná norma právní skutečností, vzhledem na subjekt povinnosti, v ní stanovené, je normou tak, jako jí je norma delegující. Odvozená norma má dvojí tvář: jednak je skutečností, jednak je normou. Tento poznatek je základní důležitostí.

Právní věda, která se zabývala jedině zákony, musila chápatí konkrétní normy, zákony delegované, za skutečnosti. Když se cítilo, že právní věda se nemůže omeziti na zákony, přihlíželo se setrvačně na konkrétní normy jako na skutečnosti a proto chápeme, proč sociologická škola mluví o t. zv. „skutečném životě“, ač jde o konkrétní normy právní.

§ 4. Základy interpretace.

47. Úkol. — V obecných výkladech těchto není naším úkolem podati návod k výkladu právních norem, to vyhrazeno je výkladům o daném právním řádu. Náš úkol omezuje se na tomto místě pouze na zjištění pojmu a úkolu interpretace. Obé je dáno materiálem, jímž právní věda pracuje. Problém interpretace se v jiných vědách nevyskytuje. Právní věda pracuje s materiálem, který sám o sobě vypovídá. V přírodních vědách nemáme příkladu, že by předmětem vědy byla výpověď tohoto předmětu. Přírodní zákon je úsudek o předmětu vědy, ale úsudek — norma je sám předmětem vědy. Norma není jen formou úsudků, jako je tomu v logice, norma má sama obsah a tento obsah máme objektivně zjistiti. Zjištění obsahu normy jako úsudku o tom, co má býti, je úkolem interpretace. Tím je dán pojem i úkol interpretace čili výkladu právních norem.

48. Základní postoj. — Základní postoj k normě, kterou máme vyložit, je statický. Norma je nám prostě dána jako materiál neživý a s tímto materiálem máme vědecky pracovat tím, že určíme obsah této normy. Obtíže interpretační pramenily z toho, že věda právní nedovedla se omezit na statický postoj, kde šlo o prostý výklad normy. Když normu interpretujeme, nesmíme ji nikdy chápati izolovaně, nýbrž vždycky jako součást normového komplexu a to, omezíme-li se na hledisko čistě formální, nejen na vztah dané normy, k normám nadřazeným, ale i k normám nižším.

49. Poměr interpretované normy k normám nadřazeným. — Předně musíme zjistiti, zda daná norma je dána s hlediska norem nadřazených. Musíme zjistiti, zda jde o součást daného normového komplexu — právního řádu, to vede k interpretaci i nadřazených norem. Dopadne-li výklad tento kladně, zjistíme obsah normy podle schematu: Je-li A. má býti B. Musíme zjistiti podmínující, a podmíněnou skutkovou podstatu a povinnostní spojení obou. Na to je třeba klásti největší váhu, poněvadž proti tomu právní věda nejčastěji hřeší. Nesmíme zapomínati, že obě skutkové podstaty jsou dány teleologicky a že nad danou normou je norma nadřazená, která s interpretovanou normou tvoří jediný celek, že obě nemůžeme při interpretaci izolovati.

50. Poměr interpretované normy k normám podřazeným. — Poměr tento zjistíme, zda daná norma obsahuje delegaci a pak musíme určití hranice této delegace. Tím úhel interpretace stricto sensu je vyčerpán, poněvadž není jejím úkolem stanovití, jaké normy v rámci delegačních hranic mohly by býti vydávány, neboť je věcí delegáta, aby jednu z těchto možností volil.

Na př. občanský zákoník v § 863—880 ustanovuje, jaké náležitosti musí mít smlouva, aby byla právně relevantní. Tato ustanovení delegují osoby k vydání normy. Interpretující občanský zákoník, musíme na tom pozůstatí a je možno vydati normu v rámci těchto ustanovení, že X je povinen předati Y předmět α , je však možno vydati i normu, že X je povinen nevydati Y předmět α .

51. Jednota právního řádu. — Normový komplex závisější na základní normě je jednotou, to znamená, že normy tyto nemohou si vzájemně odporovati. Nemůže současně platiti: „Je-li A. má býti B“ a norma „Je-li A. nemá býti B“. Setkají-li se dvě

takové normy, které jsou stejně normologicky závažné a závazné, pak nemůžeme dáti žádnou přednost a musíme říci, že nezavazuje ani jedna ani druhá. Nemůžeme najmě říci, že by pak povinností subjekt měl volbu mezi oběma, poněvadž bychom subintellegovati kolisní normu, které nemáme. Delegované normy mohou si potenciálně odporovati, ale volí-li delegát jeden způsob (normu A), nemůže již voliti způsob druhý (normu non-A). Jen záměnou interpretace a aplikace mohlo se toto přehlédnouti.

52. Rekonstrukce normy. — Velmi důležitým úkolem interpretace je zrekonstruovati normy právní, poněvadž tyto nejsou nám dány ve slovesných formách, které by schematu normy odpovídaly. Práce tato není někdy ani lehká, poněvadž ve slovesných formách je prostoupeno někdy norem více, někdy je norma roztržštěná. Pamatovati si jest, že není normou pouhé stanovení nějaké právní skutečnosti (sem patří většinou t. zv. osobní práva, nebo t. zv. obecné části zákonů). Dále, že norma jedna přejímá označení svého obsahu z normy jiné, aniž jej blíže označuje. Konečně, že normy užívají stejných výrazů, ale v různých významech.

53. Právní prameny. — Slovesná forma normy jmenuje se právním pramenem. Může býti dvojí: psaná a nepsaná (srov. č. 35). Nepsaná forma generální normy je zvykové právo, psaná zákon, nařízení atp. V našem právním řádu je si nutno uvědomiti, že zákon jako takový není předmětem právní vědy, nýbrž norma. Zákon obsahuje někdy části, které nejsou normativní, na př. systematické rozdělení. Zákon nebývá také úplnou normou, označuje jen nějakou skutečnost (na př. zákon o zletilosti č. 447/19). Právní věda je vázána normami právními, ale není vázána zákony, tak jako botanika je vázána rostlinami, ale není vázána systémem botaniky. Zákon není kanonickou knihou. Tím liší se vědecká interpretace od exegeze. Exegese vykládá jen text daný, zásadně její úsudky mají býti jen analytické, a je její tragikou, že pracuje úsudky syntetickými, ač je zavrhuje.

Právní věda nerozlišovala dostatečně interpretaci, aplikaci a exegezi. Toto zatemnění nastává opět přes kriticismus vídeňské školy normativní, tím, že pod aspektem phaenomenologickým rozdíl tento se překonává, ale překonán je až v oblasti metafyzické a nikoliv v oblasti vědní.

§ 5. Aplikace.

54. Pojem aplikace. — Cizí tento výrok značí asi to, co v češtině označujeme slovem užívání, upotřebení. Jde tedy o užívání normy. Jak možno normy užívat? Dvojím způsobem: buď jde o hodnocení dané skutečnosti, zda normě odpovídá, anebo jde o vydávání norem druhotných, jestliže aplikovaná norma je normou delegační. O tento druh aplikace nám jde.

55. Vydávání druhotné normy. — 1. Má dvoji stránku tak, jako ji má i druhotná norma. Jednak musí delegát normotvorný splniti předpoklady, abychom mohli mluvit o delegované (druhotné) normě. To je t. zv. normotvorný proces. Proto také příslušné části delegující normy jmenují se procesní předpisy.

2. Tím delegovaná norma není vytvořena, musí následovati stanovení povinnosti a tato povinnost může býti vázána na samostatné předpoklady, které v rámci delegující normy nejsou obsaženy. Delegující norma může stanoviti meze, jak delegát smí povinnost stanoviti (což se zjistí interpretací). Jde zde o obsah norem a mluvíváme proto o materiálně-právních předpisech, kdežto procesní předpisy jmenujeme také formálně-právními předpisy.

56. Nezávislost normotvůrce. — V rámci delegačním je normotvůrce svrehovaný, souverainní, může ustanoviti A, může ustanoviti i non-A, ale nemůže ustanoviti současně A i non-A, poněvadž by delegované normy trpěly vnitřním rozporem a nebyly by žádnými normami. Souverainní není jen stát s hlediska normové delegace mezinárodního práva, souverainním jsou i státní orgány vydávající normy, pokud jsou k tomu autorisovány: vláda k vydávání vládních nařízení, správní úřady ke správním aktům, soudy k rozhodnutím, jednotlivci k právním jednáním.

57. Právní moc. — 1. Norma, která se stala součástí právního řádu, zavazuje, t. j. adresáti její mají se podle ní řídit. Právní moc znamená formální sounáležitost normy k nějakému normovému komplexu. V moderní době bývá normotvorný proces rozdělen na několik orgánů, které se navzájem mají kontrolovati. Tak na př. sněmovna — senát — president republiky. Jindy

je kontrola jen podmíněná. bude-li další činitel v předepsané lhůtě dovolán, sem patří opravné prostředky řízení soudního a správního. V t. zv. opravné lhůtě je nejisto, zda norma bude součástí právního řádu a dokud tato lhůta neuběhla, není také ono rozhodnutí součástí právního řádu, poněvadž proces normotvorný nebyl ukončen. Právní moc je také jen jiný výraz pro to, že normotvorný proces byl ukončen.

2. Žádný správní řád nelpí přísně na mezích delegačních a připouští i úchytky od delegace, t. j. i když formální nebo materiální předpis delegační byl porušen. Zde musíme mítí psanou nebo nepsanou toleranční normu, což doposud není v právní vědě dosti ujasněno. Sem míří t. zv. mimořádné opravné prostředky. Jde o normy, které nabyly právní moci, které však byly vydány vadně a proto jest možno je zase novou normou zrušit. Takovými jsou v civilním procesu na př. žaloby o obnovu, o zmatečnost, hranici tvoří t. zv. zmatky nezhojitelné.

58. Postoj dynamický. — Z toho je patrné, že při aplikaci zaujímáme postoj dynamický, normotvorný, kdežto postoj interpretace je statický, kde jde o dané normy. Tím liší se zásadně aplikace od interpretace a nemůžeme než na tento rozdíl durazně upozorniti.

59. Aplikace jako právo a jako povinnost. — 1. Delegát může býti prostě autorisován k tomu, aby vydával normy. Zda bude normy vydávati, není již věci delegující normy. Takovým pouze autorisovaným delegátem je na př. Národní výbor v proklamacii ze dne 28. října 1918, nebo podle naší ústavy Národní shromáždění. Této autorisaci můžeme říkati také právo normy vydávati.

2. Delegát může býti nejen autorisován, ale může mu býti uložena povinnost, aby za určitých předpokladů vydával normy. Sem patří na př. soudcové, kteří jsou nejen autorisováni, aby normy vydávali, t. j. rozhodovali, ale kteří jsou povinni spory na ně vznesené rozhodnouti. Tato povinnost vydávati normy nemění jeho autorisaci a proto není — jak výše bylo řečeno — zásadního rozdílu mezi soudcem a zákonodárcem.

60. Regulativní principy normotvorné. — Volnost, kterou má delegát ve tvorbě norem, může vésti k chaosu. Normotvůrce však sám dbá toho, aby chaos takový nenastal a utváří obsah

norem tím způsobem, aby dávaly celek takový, aby zásada nejvyšší normy — totiž harmonie lidského spoluzití byla dána. S touto zásadou setkali jsme se u interpretace a s touto zásadou setkáváme se i u aplikace. Nechceme tuto zásadu prohlašovati za delegující omezení, na tom nám vadí její formálnost, ale za princip, jímž se má normotvůrce řídit, má-li právní řád splniti svůj úkol. Jde tedy o hodnotící úsudek v nejvyšší normě obsažený. Z toho plyne postulát, že právní řád má tvořiti harmonický celek, kde jednotlivé předpisy jsou axiologickými pravidly spolu spojeny. Postoj tento není však již teoretický, nýbrž praktický, jdeť o pravidlo pro lidskou činnost — tvorbu norem. Problém tento je velmi oblíbený v právní vědě, při čemž nejde o striktní pravidla poznání normového, nýbrž o vhodnost, účelnost norem samotných, což je dáno hodnotícím principem regulativním, obsaženým v nejvyšší normě.

61. Relativní a absolutní principy. — Regulativní princip námi stanovený v nejvyšší normě byl určen pouze formálně. Jako regulativní princip musí býti doplněn materiálním určením. O toto doplnění vede se dlouhý, velmi dlouhý spor. Jde o to, zda máme regulativní principy pro tvorbu norem, čili t. zv. legislativní principy předem stanoveny pro všechny časy a místa, anebo ne. Ti, kdož absolutnost popírají, jdou v abstrakci tak daleko, že nejvyšší norma zůstává pouze formální hypotesou, zastánci absolutismu zůstávají na nižším stupni normové hierarchie a kráčí potom po cestě spekulativní metafysiky, opustivše předčasně cestu vědy. Z naší metody pracovní plyne, že se musíme postavit na stanovisko relativity regulativního principu. To dotvrzuje naše zkušenost, že regulativní principy nebyly vždy stejné, na př. paulínský theokratický princip legislativní ve svaté říši římské a liberalistické legislativní principy ve Spojených státech amerických nebo ve Francouzské republice.

62. Přirozené právo. — Souhrn těchto regulativních předpisů bývá nazýván také jako přirozené právo. Positivisté právníci zahájili prudký boj proti přirozenému právu, ale problém se neustále vracel. Positivisté přehlédli, že aplikace norem neděje se analytickými úsudky, jak se domnívali, sledující exegetickou metodu. Aplikace práva děje se synthetickými úsudky

a to nové, co delegát vnáší do delegované normy, je řízeno legislativním principem, který není dán právním řádem. Tento legislativní princip je ovšem také normou, ale není normou právní, třebaš formálně pomocí nejvyšší normy s právem souvisí. Takovým způsobem spiat je právní řád s komplexem norem, které nejsou právními, které nejsou ani heteronomními, které tedy patří do oboru morálky, a proto také slýcháme, že to či ono odpovídá či odporuje mravnímu přesvědčení.

Přirozené právo není žádným normovým komplexem heteronomních norem. Pro právní vědu nejde zde o normy ve smyslu úsudků povinnostních, pro právní vědu jde zde jen o úsudky hodnotící a o axiologické zásady, aby právní řád tvořil jednotku, podle níž by mohli lidé žít.

Tím liší se také od Kantova pojetí přirozeného práva. Kant domníval se, že vedle pozitivního práva je právo přirozené, které jsou oba spojeny zásadou legality, již se liší od morálky, která je spiatá zásadou morality. Právo přirozené platí podle Kanta jednak vedle pozitivního práva, jednak proti němu. Právo přirozené je dáno lidským rozumem, ale pak se s tím nesrovnává zásada legality. Kantův spis *Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre* měl velký vliv, najmě na náš obč. zák., ale spis tento není již ovládan zcela kriticisem, jehož přísné hledisko stárnoucí Kant zase opouštěl. Tak kantovsky založené naše výklady staví se proti Kantovu pojetí přirozeného práva.

63. Idea spravedlnosti. — Obsah regulativních principů shrnujeme v nejvyšším principu, který se nazývá spravedlností. Spravedlnost může býti určena buď jen formálně nejvyšší normou, anebo i obsahově, ale pak nejde již o problém vědní, nýbrž o problém filosofické spekulace. Spravedlnost není dána předpisem právním. Spravedlnost je hodnota mravní. Toužíme po absolutní spravedlnosti, ale naše myšlení etické je řízeno principem antithesí a proto není možno se dopracovati absolutní ideje spravedlnosti, která by nebyla symbolem náboženským.

§ 6. E x e k u c e.

64. Výkon povinnosti. — Opakujeme si znovu schema normy: Je-li A, má následovati B. Toto B obsahuje v sobě jednání povinnostního subjektu. Jedná-li tedy povinnostní subjekt (adresát

normy) tak, jak podle normy jednati má, pravíme, že vykonává svoji povinnost. Nejde zde o žádný postoj normový, jednání povinnostního subjektu patří do světa jevů, nikoliv do světa norem. K normě má tento výkon povinností ten vztah, že jednání povinnostního subjektu hodnotíme kladně, že jednání normového subjektu je právně relevantní. Tento poměr normy k výkonu povinnosti nesmíme nikdy pustiti se zřetele.

65. Výkon povinnosti a norma. — Dlužno upozorniti na to, že výkonem povinnosti se neruší norma. Názor tento, dnes skoro běžný, spočívá na mylném pojetí normy ne jako úsudku, nýbrž jako příčiny (imperativu) výkonu povinnosti. Pokud nejde o metafysickou spekulaci, jde v daném případě o synkretismus, překročující hranice jednoho poznání a zabíhající do oblasti poznání druhého. Druhá nevyjasněnost spočívá v otázce, zda jednáním podle normy konsumuje se povinnost. Zase musíme říci, že jednání podle normy není normou, a tudíž není možno zde se řídití zásadou německé přírodní filosofie „mit der Folge ist der Grund aufgehoben.“ Výkon povinnosti není účinkem povinnosti. To, co mýlí, je ta okolnost, že často norma omezuje povinnost na jednorázový výkon, pak ovšem je ono B omezeno na jeden případ; nastane-li tento, pomíjí povinnost, ale ne proto, že povinnost byla vykonána, nýbrž že skutková podstata povinnosti takto omezila. Jen skutkovou podstatou podmíněnou, označenou v schematu písmenem B, souvisí výkon povinnosti se samotnou povinností a tím i s normou tuto povinnost stanovící. S normologického hlediska je úplně lhostejno, jak si daná norma tento poměr upraví.

66. Sankce. — S heteronomií právních norem souvisí další pojem, totiž pojem sankce. Jestliže adresát normy (povinnostní subjekt) nejedná podle normy, nastupuje sankce. To znamená, že tato neposlušnost je podmiňující skutkovou podstatou pro jinou povinnost nebo jiné povinnosti, které ústí konečně v tom, že je zde povinnostní subjekt, který má odstraniti stav odporující normě a zavésti stav normě odpovídající. Někdy je možná exekuce přímá, t. j. odstraní se bezprávný stav a uvede se ve stav odpovídající normě.

Na př. X má povinnost zbořiti dům nezboří, tím vznikne protiprávní stav. Tento protiprávní stav založí povinnost Y-ovu, aby tento

dům místo X zbořil. To je exekuce přímá, jevíci se jako sankce na bezprávné jednání X-ovo.

Jindy exekuce přímá není možná. Někdo zabije člověka, neměl to učiniti. Zde dáváme reakci nepřímou, neexekvujeme povinnost, kterou už exekvovati nemůžeme, poněvadž to odporuje přírodě, nýbrž snažíme se podle našich mravních názorů stav reparovati. V právní vědě mluvívá se o trestu a bezprávný stav nazýváme často deliktem.

Tyto sankce nazývají se exekucí v užším slova smyslu. Sankce musí mít své meze, neboť sankce je konkretisace další normy. Normový komplex není nekonečný a tu konečně musíme přijíti k normě, která nemá žádné sankce, která pouze autorisuje k exekuci, aniž by zde ukládala povinnost opatřenou sankcí. Norma bez sankce je prakticky problematické ceny a proto tak zv. rozdělení moci ve státě má zajistiti pokud možno sankce normám.

67. Exekuce a soluce. — Prováděním povinnosti se povinnost nekonsumuje. Konsumpce povinnosti jmenuje se soluce, totiž rozvázání povinnosti. Soluce tato může býti určena normou, která stanovila povinnost, na př. sem patří terminované zákony, jejichž platnost pomíjí po určitém čase. Soluce může nastati též tím, že se vydá nová norma, která je kontrerní dřívější, jestliže v dotčeném právním řádu je tento normový konflikt řešen podle zásady „lex posterior derogat priori“. Soluce nastává i splněním povinnosti, je-li to v dotčené normě, která tuto povinnost stanovila, tak vytčeno. Z toho všeho je patrné, že pojem exekuce se nekryje s pojmem soluce, že máme dva různé pojmy.

68. Exekuce a normotvorná činnost. — Exekuce je činnost, tedy jev, tvorba normy je také jev, ale z této činnosti a z delegující normy můžeme konstruovati odvozenou normu. Z exekuční činnosti nemůžeme nic jiného normologicky získati než hodnocení dané skutečnosti, že odpovídá normám. Mluvíce o exekuci, myslíme na vnější sankci. Jde při této exekuci sice také o autorisaci k činnosti a vzhledem na tuto autorisaci pravíme, že exekuční orgán je orgánem státním. Činnost exekučního orgánu liší se tedy značným způsobem od činnosti soudecovy. Normotvorná činnost je specifická činnost praktického právníka, exekuční

činnost je mimo něj a proto také ve správě státní exekutiva v pravém smyslu (provádění normy konkrétní) není v rukou právníků, nýbrž inženýrů atp.

HLAVA ČTVRTÁ.

Právní věda.

§ 1. Pojmy právní vědy.

69. Formální a materiální věda. — Věda, která se zabývá formami poznání předmětu vědního, je vědou formální. V novější době zahájeno bylo tažení proti pojímání vědy jako formálního poznání a toto dokonce bylo zamítáno. Nesmíme však zapomínati, že bez formálního poznání není objektivního poznání a bez objektivního poznání není vědy. Formální poznání nám umožňuje poznání materiální, ale z formálního poznání nemůžeme dospěti spekulativní dedukcí k poznání materiálnímu. S hlediska formálního je obsah něčím náhodným, co se totiž může měniti, aniž je tím dotčen formální poznávací pojem. Pojem normy zůstává stejný, její schema nezměněné, ať je obsah dané normy takový či onaký. Formální pojem normy umožňuje nám, abychom mohli mluvití vůbec o normách. Pro vědní hledisko je nerozhodný filosofický problém, zda formální pojem je dán indukci z daných předmětů, anebo zda je dán dedukcí z pojmů nejvyšších, které si myslíme jako předem dané.

70. Formální pojmy právní. — Dopusud zabývali jsme se formálními pojmy právní vědy. Tyto pojmy jsou dány základním postojem vědy jako poznání heteronomních norem. Pomocí těchto pojmů určujeme předmět právní vědy. Pojmy tyto jsou nám s našeho hlediska dány a priori, t. j. musí předcházeti vědeckému poznání jednotlivého právního řádu. Bez těchto pojmů nelze také dospěti k poznání práva. Byl-li v minulém století spor o to, zda je vůbec právní věda možná a bylo-li to popíráno, pak byla příčina toho, že pozdní historická škola zabředla do metodických nejasností a nevěděla, má-li býti popisem kulturního vývoje, anebo prostě exegesí pramenů. Ani v jednom ani v druhém případě nejde o zvláštní vědu. Teprve kritické oproštění pojmu norma ode všech náhodných příměšků umožnilo postavití právní vědu na pevný základ. Tato forma poznání musí míti

možnost, aby doplněna byla obsahem, poněvadž jinak forma poznávací byla by beze všeho významu, byla by to hra s pojmy sice geniálně vytvořenými, ale přece jen hra bez praktického významu. Doposud normologie. jsou rázu apologetického. hájíc své kritické hledisko proti nejasnostem tradiční teleologie, kladla důraz na čistotu pojmu více než na možnost dedukce a možnosti náhodného obsahu.

71. Materiální pojmy právní. — Těmito právní věda dlouho pracovala, aniž si uvědomovala, že jsou vedle toho čisté pojmy právní. Materiální pojmy právní týkají se schemat A—B, tedy schemat skutkových podstat normových. Dovedili jsme, že skutkové podstaty v normách jsou určeny teleologicky a tu není divu, že právní věda, která se omezovala na tyto pojmy, byla důsledně orientována teleologicky. Tento teleologický postoj je však derivátem normologického postoje a ten není dán obsahem norem, normologický postoj je dán normám a priori. Omezí-li se věda právní jen na pojmy skutkových podstat, pak má tu nevýhodu, že není „nepředpojatá“, totiž, že je vázaná předpisy právními, které tyto právní skutečnosti determinují. Moderní věda zakládá si na tom, že je „nepředpojatá“, předpojatost však byla vytýkána právní vědě a proto jí byl vědecký charakter upírán. Další postoj byl dán nejasností, co je předmětem právní vědy. Zda je to právní předpis (norma), anebo zákon jako slovesná forma. V obou případech právní věda nevěděla, jak je vázána, zda zákon je kanonickou knihou, či co znamená pro právní vědu.

Nejistota tato je dána historickým vývojem. Justinianský corpus juris byl prohlášen za souhrn právní moudrosti a bylo jen na lidech, aby se corpus juris naučili a stali se právníky. Corpus juris, obzvláště digesta, byla učebnicí předepsanou a zákoníkem zároveň. Jako učebnice určovala nejen předmět vědy, ale i vědu samotnou. Digesta byla kanonickou knihou právníků pozdního císařství. Svátá říše římská, věrná následovnice staré říše římské, hledisko toto ochotně akceptovala, neboť se to hodilo velmi dobře k jejímu theocentrickému názoru a k její konstituci. Je přirozeno, že kanonická kniha nečiní vědu právní „neodvislou“, věda taková musí se omezit jen na exegesi a na memorování. Právě však ve vědě právní byla v tom kontradikce, neboť aplikace práva, kterou tato věda chtěla také obsáhnouti, nedala se do exegese zahrnouti. Dokud panoval teleologický názor přírod-

ních věd, nebylo v tom nic nápadného, ale právě v XIX. století musilo přijíti ke krizi tohoto směru.

Tato právní věda točila se kolem skutkových podstat, tedy kolem problému interpretačního. Neznajíc však problému základního, skládala tyto skutkové podstaty podle různých znaků, jak se jí to hodilo. Toto skládání skutkových podstat tvořilo zvláště při kasuistice digest oblíbený způsob práce právní vědy. Věc dospěla konečně tak daleko, že za právní vědu považován jen výklad corpus juris a všechny ostatní normy právní byly mimo okruh právní vědy. Tvoření těchto pojmů bylo velmi primitivní, ale byl to jediný projev svobody právní vědy. Tak vytvořila právní věda z digest celou řadu pojmů, které byly zkráceným označením skutkových podstat: vlastnictví, věcné právo, obligace, testament, dědictví atd.

I pojem subjektivního práva není jiného původu. Co s těmito pojmy? Pro vědu právní jsou celkem bezcenné, ovšem jsou to pojmy, které vyjadřují určitý stupeň civilisace naší a tím pro kulturního historika mají svou cenu. Pro vědu právní obecný pojem vlastnictví, obecný pojem právnické osoby, veřejného statku je nesmyslem (t. j. pojmem trpícím vnitřním rozporem). Právní věda těmito domněle obecnými pojmy pracovala velmi usilovně a proto bylo tolik zbytečných polemik v domaině právní vědy, tak jako pojmy nic neoznačovaly, tak nevedly i polemiky nikam. Mezi teorií, která se zabývala vyráběním těchto pojmů, a praxí, která se zabývala tvorbou norem, byl rozpor, praxe teorií nebyla vedena a teorie s praxí nevěděla si dobře rady. S takovými pojmy v právní vědě se nemáme setkat. Obzvláště XIX. století slynilo těmito tak zv. obecnými pojmy právní vědy, XVIII. století promítalo tyto obecné pojmy do práva přirozeného. S materiálním právem přirozeným jsme se vypořádali výše, nyní musili jsme se vypořádati s obecnými pojmy, které jsou myšleny jako abstrakce z daných předpisů právních. Rozhovořili jsme se o tom poněkud zevrubněji, poněvadž musíme stanovití náš poměr k dosavadní právní vědě, najmě k vědnímu stanovisku v tak zv. právu soukromém.

72. Čisté a obsahové pojmy právní. — 1. Čisté pojmy právní vypovídají o formálních podmínkách poznání právní vědy a o tom, s jakými pojmy právní věda vždy a všude musí pracovati. Logicky musíme mítí napřed tyto pojmy a teprve po té můžeme

se zabývati vědecky právním řádem. Této logické relaci nevadí to, že v dosavadním vývoji právní vědy dospíváme tak pozdě k čistým pojmům právním. Logické prius nemusí býti časové prius. Jistě, že lidé dlouho počítali, než si uvědomili formálnost matematiky.

2. **Obsahové pojmy** jsou ty, které se týkají obsahu právních norem. Tu nezbývá nám než zjišťovati právní skutečnosti A—B a musíme si pamatovati, že jde o schemata, která právní předpis souverainně stanoví, ale tato schemata míří na svět jevů, činíce jej potud právně relevantním, pokud jevy mají náležitosti právní normou stanovené. Tuto relevanci zjišťovati je také úkolem právní vědy a k tomu užívati je možno srovnávání jednotlivých skutkových podstat, ale nesmíme nikdy zapomenouti, že jde jen o srovnávání, aby nám jasněji jednotlivá skutková podstata vynikla. V tomto omezení má oprávnění též právní věda srovnávací, která se najmě ve Francii velmi pečlivě pěstuje. Tyto obsahové pojmy jsou dány a posteriori, při jejich zjišťování (jde velmi značně o interpretaci) musíme si počínati velmi opatrně, neboť máme co činiti s materiálem, který sám o sobě vypovídá, čímž liší se od každého jiného vědního materiálu. Obsahové pojmy získáváme interpretací právních norem. Více od nich nesmíme žádati, za více je nesmíme vydávati.

73. Systematické uspořádání právních norem. — Právní věda má také za úkol seřaditi spoustu právních norem podle nějakého jednotícího hlediska, t. j. má je seřaditi do systému. Získali jsme již výše systém formální: hierarchii norem. Zde jde o systém obsahu norem, poněvadž jinak materiál nebyl by zvládnutelný. Tento materiální systém nesmí odporovati formálnímu a nesmí odporovat pojmu norma, jinak je právní vědě volno utvořiti si systém podle své libosti, ale nesmí zapomenouti, že jde o přehledné uspořádání obsahu právních norem, že tím obsah norem nesmí býti dotčen, a najmě, že nejde při tom o žádné tvoření norem.

Systematika obsahu musí býti v prvé řadě přehledná, aby snadno bylo možno zjistiti, kam zařadím tu či onu normu právní. Systematika musí býti za druhé dána s jednotného hlediska. Musíme míti pro všechny členy tohoto systému jednotné hledisko. Proti tomu hřešila právní věda velmi často, na př. rozdělení na věcná a obligační práva je klasickým příkla-

den tradiční chyby „Práva věcná“ se definují jako panství nad nějakou věcí, kdežto „obligační právo“ jako závazek dlužníkův. Toto je dáno s hlediska normologického, ono s hlediska sociologického derivátu právní normy, anebo s hlediska právní skutečnosti.

Kdo volí systém obsahový, musí jej voliti tak, aby odpovídal materiálu danému, ale ve volbě je zcela nezávislý a proto systematické pojmy může volně vytvářeti. Doposud povaze těchto systematických pojmů nebyla věnována žádná pozornost, tradiční věda právní směřovala je s pojmy obsahovými, normologie se zabývala pojmy čistými a tak třetí druh pojmů, s nimiž pracuje právní věda, zůstal nepovšimnut a přece bylo by bývalo velmi prospělo apologetickému snažení normologie, kdyby toto rozlišení byla provedla, poněvadž by tím polemika s obsahovým směrem ve vědě právní byla bývala účinnější a plodnější.

Problém systematiky není jen problémem právní vědy. I v přírodních vědách je dosti nejasnosti. Spor o mechanické pojetí přírody je bojem o systematické uspořádání poznatků přírodních, i zde dělicí soudy nejsou jednotné a Haeckelův materialismus, celé hnutí monistické je vlastně jen bojem o jednotné pojmání přírodních jevů. Boj zabočuje však vždy do t. zv. názoru světového a tím přechází na pole metafysiky, čímž pro vědu jsou výtěžky velmi nepatrné.

74. Trojí druh pojmů. — Právní věda pracuje s trojím druhem pojmů: pojmy čistými, obsahovými a systematickými.

75. Právní věda theoretická a praktická. — Theoretická věda právní dává nám návod, jak možno poznati normu právní, jak možno zjistiti obsah její a jak možno obsah právních norem systematicky uspořádati. Praktická věda právní obírá se problémem, jak možno vytvářeti nové normy, aby hověly axiologické jednotě právního řádu a nejvyššímu postulátu, aby normy umožňovaly harmonický lidský život. Věda právní řeší tento problém ve formě legislativně-politických postulátů. Jde také o otázku techniky vytváření normy právní. Na tuto stránku vědy právní klade se velký důraz v západních zemích, najmě v Americe. Věda má zde úkol více registrační než konstruktivní, neboť čin je jedinečný a jako takový je pojmově — pojem je schema — nezachytitelný. Praktická věda právní může dávat jen rady, ale toho musíme si býti vědomi, že i takove vady jsou velmi relativní.

Tak praktická stránka vědy právní nemá býti přehlížena, ale musí jí býti vymezena její velmi skrovná úloha.

V praxi jde o výtvar jednotlivých předpisů právních a tu je třeba tyto zasaditi do stavby právního řádu. K tomu je zapotřebí znalosti tohoto právního řádu. Dále je třeba si uvědomiti, že norma právní má jen tehdy sociální význam, je-li exekvovatelná a jakou měrou je exekvovatelná. Pak musíme si uvědomiti poměr navrhované normy k hospodářským, sociálním a mravním poměrům v obyvatelstvu. Konečně musíme si toho býti vědomi, že právní řád má býti axiologickou jednotou, vedle jednoty formální, a že tuto axiologickou jednotu redukuje na základní legislativně-politické postuláty s konečnou hodnotou spravedlnosti.

Nesmíme zapomínati, že s těmito praktickými otázkami nebude se zabývati jen zákonodárce, tedy tvůrce generálních norem, nýbrž i soudce a správní úředník, tvůrce konkrétních norem. Právní věda musí vyzbrojiti právníka teoretickou základnou, ale nesmí zapomínati i na tuto praktickou stránku.

Z toho je patrné, že boj o pojem právní vědy je vlastně bojem o různé úkoly právní vědy. Více než kde jinde platí zásada „Qui bene distinguit, bene docet“. Musíme rozlišovati takto čtverý úkol právní vědy, čtverý druh pojmů, s nimiž právník pracuje. Každé přehlédnutí vede ke snížení hledisk, a právě na tomto poli je každá metabáse velmi nebezpečná, neboť problém nejen ztemní, ale učiní jej vůbec nemožným.

§ 2. Systematika právního řádu.

76. Struktura systematických pojmů. — Věda právní, chtějí uspořádati disparátní obsah právního materiálu podle nějakého hlediska, musí přistoupiti k tomuto materiálu s určitým předpoketím, t. j. uspořádání musí býti dáno pojmy, které jsou tomuto materiálu a priori, proto pojmy systematické nejsou odvozeny z tohoto materiálu, nýbrž jsou dány nezávisle na něm. Jak se vytvářejí tyto pojmy? Nejde o čisté pojmy právní, jde o pojmy, které míří na určitý obsah norem, t. j. typický obsah norem. Zběžně se v právních předpisech vyskytující. Tyto pojmy musíme si přinéstí odněkud jinud a zde sdílí právní věda osud jiných morálních věd (Simmel), že přebírá základní pojmy z jiného ovzduší. Pramen těchto pojmů je filosofické pojetí jednotlivce a

společnosti lidské, a to odděleně a ve spojení obou. Tak možno pojati i přirozené právo XVIII. století jako schema systematiky pozitivního právního řádu, tak možno pojímati i systematiku historické školy německé. Boje, které byly svedeny v Německu ve století XIX. v právní vědě, byly z valné části boje o systematiku právního řádu.

77. Systematika a zákonodárce. — Systematika je sice dílo soukromé, které nemůže měniti daný materiál, ale systematika nemá jen úkol tak úzce vymezený, či lépe řečeno důsledky systematiky nejsou tím vyčerpány. Systematika působí na výklad právních norem, najmě na určení toho, které normy jsou zásadního rázu a které výjimečné. Bez tohoto hlediska žádný vykladač norem právních se neobejde, a je jen třeba býti té vědomosti, že do výkladu norem vnášíme prvek, který v normách není obsažen. Je to moment subjektivní, ale bez takového subjektivního momentu se neobejde ani přírodní věda, která se přece honosí svojí objektivností. Interpretace působí na aplikaci a tu nutno říci, že aplikace neděje se bez vlivu systematiky právní vědy. Nejen tedy legislativní maximy, nýbrž i systematika panující vědy právní má vliv na tvorbu norem.

Konečně zákonodárce sám uzná tu onde za vhodné systém autenticky stanoviti. Systém sám o sobě, třeba zákonodárcem stanovený, není pro vědu právní, ani pro interpretaci, ani pro aplikaci závazný, ale v systematice autentické může býti stanoven poměr jednotlivých předpisů právních k sobě a tím tedy také celkový obraz dotčeného výseku právních norem. Potud je taková autentická interpretace závazná. Prudké boje, které svedeny byly o tyto pojmy, vedeny byly na dvou rovinách, obě strany užívaly stejných slov, ale význam obou byl různý, důsledkem toho nebylo možno jednu nebo druhou stranu porazit. Jak při takových vědeckých bojích bývá, shledáváme, že každá strana měla svoji pravdu a že chyběl jen způsob, aby si strany rozsah svého tvrzení přesně vytkly.

78. Veřejné a soukromé právo. — Typickým příkladem systematického pojmu je rozdělení právního řádu na veřejné a soukromé. Počalo to autentickou systematikou v učebnici Justinianově: „Huius studii duae sunt positiones, publicum et privatum. Publicum ius est, quod ad statum rei Romanae spectat, privatum,

quod ad singulorum utilitatem pertinet.“ (I 1, 1, 4.) V Institucích se nezakrývá to hledisko, že jde zde o učební pomůcku, ale šlo o corpus juris civile, tedy o kanonickou knihu římského práva. Rozdělení toto spočívá na filosofickém pojetí poměru jednotlivce a celku. Tam, kde jednotlivce byl jen částí celku a nic víc jako v řecké polis, nepřipadlo nikomu ani na mysl dělití právo v tomto smyslu. V říši římské, najmě působením křesťanství vzrůstá individualismus a individuum staví se proti celku, tak vysvětlujeme si protiklad práva soukromého, které se zabývá jedincem jako takovým a práva veřejného, které se zabývá celkem. Ve feudálním středověku zase mizí tento rozdíl, vojenská poslušnost vasalů zabírá celý jejich život a celé jejich jmění. Ve středověku klade se malý důraz na rozdíl mezi veřejným a soukromým právem. Od století XVI. počíná se opětně individualismus rozmáhati, najmě je to hledisko antithese (buď jedinec, buď společnost), které vede k rozpojení právního řádu na právo veřejné a soukromé. Individualismus tento je s počátku theologicky zabarvený, ale ve století XVIII., století rozumu, dává J. J. Rousseau tomuto individualismu filosofickou formu a tím dostává se tento individualismus v definitivní formě do práva přirozeného, aby tam působil jednak jako racionalisticky odůvodněná systematika právního řádu, jednak jako legislativní maxima. Od Rousseaua přejímá učení toto I. Kant a Kantem přechází do obč. zák. Jedinec je na společnosti nezávislý, ale i společnost je nezávislá na jedinci, toto filosofické hledišť vedlo k přísnému rozdělení práva na veřejné a soukromé. Hegelovo pojetí společnosti tomuto rozdělení bylo nadmíru příznivé, třebaš Hegel proti Kantovi zdůrazňoval celek, klada při tom proti sobě stát a společnost. Pod vlivem těchto filosofických pojmů připadalo právníkům rozdělení zcela běžné, ale — tu začíná chyba — zapomnělo se, že jde jen o systematickou pomůcku, a nikoliv o něco vnitřního, co by pramenilo snad ze samotného pojmu právního řádu.

Na tom nic nemění, že v našem právním řádu autenticky máme provedenu tuto dichotomii. Pokud § 1 obč. zák. a § 1 jur. normy jsou závaznými právními předpisy, musíme je respektovati, ale pak je musíme vyložiti a výklad musí se díti právě pomocí tohoto filosofického aparátu, o němž jsme se zde krátce zmínili, neboť úkolem našim je pouze upozorniti na význam tohoto problému. I normativní právník může rozdělovati právní

předpisy, ale musí si toho býti vědom, že jde jen o pomůcku vnější a nic co by se podávalo z materiálu samotného.

Rozdělení toto usnadňuje se i tím, že studijní řád náš je vybudován na rozdílu mezi právem soukromým a veřejným, ale jde zde o závazný předpis, jak je upravití přednášky a zkoušky. V předmětech nezávazných se však toho rozdílu nedbá, srovn. t. zv. právo agrární, horní, dělnické atp. Z toho všeho dosavadní právní věda činila nesprávné závěry, jako bychom musili každý právní řád rozdělovati na dva celky: veřejný a soukromý.

Rozdělení toto musíme přijímatí s výhradou, neboť nesmíme porušiti hierarchii norem, najmě nesmíme zapomenouti, že nad občanským zákoníkem, jako základem soukromého práva, je ústava státní. Na to se velmi často ba zpravidla zapomíná a to vede k interpretačním inkonsekvencím.

Důkaz toho, že jde skutečně jen o systematické pojmy, nám dává velmi pestrá různost názorů na to, jak soukromé a veřejné právo rozdělití, praxe normotvorná toto vše ve svých důsledcích správně přehlíží, aniž má pevný základ svého judikování.

79. Subjektivní právo. — 1. Jiným systematickým pojmem je právo subjektivní, které dosavadní vědou soukromého práva bylo povýšeno za základ všeho poznání. Pojem subjektivního práva vyplynul z protikladu jedinec — společnost. Sféra neodvislosti jednotlivcovy nazvána jeho právem subjektivním. Sem patří proslulé *droits des hommes* (*rights of men*). Jestliže soukromé právo se zabývá jedincem, tedy — usuzováno — soukromé právo musí upravití jedincovo subjektivní právo. Podle toho je tedy soukromé právo systémem subjektivních práv. Tak pohlíží na soukromé právo náš obč. zák. V tom je však nepřekonatelný rozpor. Norma stanoví povinnost, tedy omezení, závislost, kdežto subjektivní právo je nezávislost. *R o u s s e a u ů* v *contrat social* ukázal se neschůdným, ačkoliv byl konsekventním domyšlením této myšlenky, i *contrat social* nepřekonal tohoto rozporu: volnost — povinnost. Subjektivní právo takto pojaté není nic než svoboda mimo právní řád.

2. V polovici XIX. stol. přichází *W i n d s c h e i d* s pojmem „*das rechtliche Können, das rechtliche Dürfen*“ — právně možné, právně dovolené. *Windscheid* vychází z typického pojmu subjektivního práva ze soukromého vlastnictví. Vlastník může s věcí dělati co chce a nikdo nemá ho rušiti. V této konstrukci subjek-

tivního práva položen byl důraz na to, že vlastník může s věcí dělati co chce, přísluší mu tedy „das rechtliche Können, das rechtliche Dürfen“. Věc je individualita a vlastník může tuto individualitu libovolně podle své autonomní normy stanovit. Míří tedy tento pojem buď na autonomní morálku, anebo na právní skutečnost. Jinak nemá pojem tento žádného významu. Pokud pojmu toho užíváno jinak (Randa), jde o smíšení metafysické spekulace s pozitivními předpisy právními.

3. Třetí směr je dán Iheringem. Subjektivní právo je právem chráněné intresse. U Iheringa nejde o nic jiného než o ideologické promítnutí normy ve stav, jaký by nastal, kdyby norma byla splněna a o stanovení relace „zájmu“ jedince na tomto stavu. Má-li jedinec „zájem“, pak je norma dána v jeho prospěch a jedinec má subjektivní právo. Co je zájem? Buď ho můžeme pojmouti psychologicky jako možnost uspokojení nějaké potřeby, anebo legisticky jako normu autonomní. Tedy i Iheringův směr míří na autonomní morálku.

4. Vedle toho máme celý les různých pojmů „subjektivního práva“. V jádře nejde při subjektivním právu o nic jiného, než o pokus systematiky právního řádu s hlediska jednotlivce buď jeho morálky, nebo jeho hospodářských, kulturních, sociálních zájmů. Pro čistou vědu právní může mít význam jako hraniční pojem označující, co leží za mezí stanovené povinnosti, totiž to, co je právně dovolené. Dále se může subjektivním právem označovat podmiňující skutečnost sankční normy, je-li dáno postiženímu na vůli této sankční normy se dovolávat t. zv. právo žalobní, actio římského práva. Tento druhý pojem, zvaný též formální právo subjektivní, není již pojmem systematickým, ale pojmem, označujícím typickou skutkovou podstatu podmiňující.

5. Tázeme-li se po ceně tohoto systematického pojmu, též zvané subjektivní právo materiální, musíme se k otázce postaviti velmi skepticky. Původ jeho je politický a pro teorii právní tento politický postoj má velmi málo vhodnosti. Pojem nezabývá se vlastně právními normami, nýbrž normami autonomní morálky. I u Tilsche, který Iheringův pojem subjektivního práva pojí s pojmem povinnosti, shledáváme se buď „s účelem“ (tedy normou metajuristickou) nebo „subjektivní mocí“ (formální s. právo), tedy právní skutečností, nebo s po-

vinností (viz rozdíl mezi právy absolutními a relativními). Viz Tilsch, Všeobecná část obč. práva čís. 114, 115. Systematické rozdělení právního řádu i jeho výseku, zvané právo soukromé, musí vycházeti z ústředního pojmu právní normy, t. j. povinnosti heteronomní a podle obsahu povinností musíme prováděti systemisaci, při tom nesmíme ponechati bez zřetele hierarchií norem.

80. Literatura k obecným výkladům. — K obecným těmto pojům je nepřehledná literatura a nemá také smyslu podati bibliografii těchto pojů. Čistá věda právní směru normologického zahájena byla r. 1911 Kelsenovým spisem *Die Hauptprobleme der Staatsrechtslehre. Synthesu* Kelsenova učení nalezneme v jeho *Allgemeine Staatslehre* (Berlin 1927), z něhož vyšel český výtah v překladu Weyrové, od něhož je také základní český spis normologický *Základy filosofie právní* (Brno 1920) a *Soustava čs. práva státního* (Brno 1921, I. vyd., Praha 1924, II. vyd.). Pro metodologii je základním českým spisem *Úvod ve studium method právnických* od J. Kallaba, 2. sv. (Brno 1920, sv. I., 1921, sv. II.).